

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK37

Examinator: Dick Harrison

Handledare: Martin Ericsson

Datum: 10 januari 2024

Tid: 10:15

Lokal: LUX B366

Fördomar på förstasidan

Synen på romer och resande i två svenska dagstidningar under perioden 1888 till 1904

David Henderup Larsson

1 Inledning	- 4 -
1.1 Syfte och frågeställning	- 5 -
1.2 Begreppsdiskussion	- 5 -
1.3 Forskningsöversikt	- 7 -
1.4 Teori	- 10 -
1.4.1 Rasism	- 10 -
1.4.2 Den egna och den andre	- 11 -
1.4.3 Ras och etnicitet	- 12 -
1.4.4 Analytiska begrepp	- 12 -
1.4.4.1 Exotifiering	- 12 -
1.4.4.2 Etnifiering	- 14 -
1.4.4.3 Rasifiering	- 14 -
1.5 Källmaterial och metod	- 15 -
1.5.1 Källmaterial och källkritik	- 15 -
1.5.2 Sydsvenska Dagbladet Snällposten	- 17 -
1.5.3 Arbetet	- 18 -
1.5.4 Avgränsningar	- 18 -
1.5.5 Tillvägagångssätt	- 19 -
1.5.5.1 Indelning i kategorier	- 19 -
1.5.5.2 Undersökningens form och tabellernas tillkomst	- 20 -
2 Historisk bakgrund	- 21 -
2.1 Romer och resande i det svenska samhället	- 21 -
3 Undersökning och analys	- 23 -
3.1 Sydsvenska Dagbladet Snällposten – (Sökord Zigenar*)	- 23 -
3.1.1 Rasifiering och etnifiering	- 23 -
3.1.2 Exotifiering	- 29 -
3.2 Sydsvenska Dagbladet Snällposten – (Sökord Tattar*)	- 31 -
3.2.1 Rasifiering	- 31 -
3.2.2 Etnifiering	- 34 -
3.2.3 Exotifiering	- 35 -
3.3 Arbetet – (Sökord Zigenar*)	- 35 -
3.3.1 Rasifiering	- 35 -
3.3.2 Etnifiering	- 38 -
3.3.3 Exotifiering	- 42 -
3.4 Arbetet – (Sökord Tattar*)	- 43 -

3.4.1 Rasifiering	- 44 -
3.4.2 Etnifiering	- 44 -
3.4.3 Exotifiering	- 47 -
4 Sammanfattning, slutsats och diskussion	- 49 -
4.1 Sammanfattning och slutsats	- 49 -
4.1.2 Begreppen tattare och zigenare	- 49 -
4.1.3 Rasifiering av romer och resande	- 51 -
4.1.4 Skillnader mellan Arbetet och Sydsvenska Dagbladet Snällposten	- 52 -
4.2 Diskussion	- 53 -
5 Käll- och litteraturförteckning	- 56 -
5.1 Litteratur	- 56 -
5.2 Internet	- 57 -
5.3 Källmaterial	- 58 -
5.4 Omslagsbild	- 59 -

1 Inledning

Den grannesta flicka där hemma, pina å dö, ä Måns tattarens svartögda Emma, e däjelig mö. Hennes hår dä ä svart som di mörkesta nätter. Ä då underlit då att jag längtar ätter'a? ... Å far min han säjer där hemma att ja, ja är dum, som håller af Tattare-Emma. —Hva bryr ja mej um att tattare-Måns, hennes far, ä en stackare, å skälles för skojare, tjyfstryk å rackare!¹

Denna dikt med namnet ”Den grannesta flicka” är skriven av diktaren, kompositören och journalisten Levi Rickson under pseudonymen Jeremias i Tröstlösa och publicerad år 1893 i tidningen *Arbetet*.² Dikten är ett bra exempel på vissa av de föreställningar om resandefolket som fanns under tiden av diktens tillkomst. Fascinationen för det exotiska i Emmas svarta hår och svarta ögon och Tattare-Måns som kallas för skojare och rackare är två exempel på hur skrivelser om resande ofta såg ut i dagstidningar under perioden vid 1800-talets slut.

Romer och resande har blivit förtryckta och exkluderade från det svenska samhället i århundraden och slutet på 1800-talet var inget undantag. De kringresande grupper med romer som kom till Sverige togs ofta motvilligt emot eller motades bort av lokalbefolkning men även av statens representanter i polismyndigheten. Synen på de kringresande romerna var präglad av en dualism där man såg dem på både ett negativt och ett positivt vis. Å ena sidan såg man dem som en lägre stående och ociviliserad grupp som var oförmögna att vara del av det moderna industrialiserade samhället, å andra sidan som ett vackert, naturtroget, mystiskt och konstnärligt folkslag.

De föreställningar som fanns om romer och resande formade politiken som rörde dessa grupper i samhället. Uppfattningar om romer var ofta färgade av romantiserande eller diskriminerande toner och bidrog till en komplex och ofta motsägelsefull bild av romer och resande i det offentliga medvetandet. Detta fick långvariga effekter på både samhällsstrukturer och individuella attityder. Romer utgör en egen nationell minoritet sedan år 2000. Exakt hur många i Sverige som idag identifierar sig som romer är okänt men enligt en källa bor det idag omkring 50–100 tusen romer i Sverige.³ Genom att belysa de historiska rötterna till fördomar och föreställningar om romer och resande hoppas jag kunna bidra till kampen mot de fördomar om romer och resande som fortfarande finns i dagens samhälle.

¹ Den grannesta flicka. *Arbetet*. 1893-12-15.

² Svenskt biografiskt lexikon. Levi J Rickson. *Riksarkivet*. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/6739> (Hämtad 2023-12-04)

³ Romska Ungdomsrådet. Sverige. *Romernas historia*. <https://www.romernashistoria.se/kartan/sverige/> (Hämtad 2023-12-05)

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka synen på romer och resande i svensk pressrapportering i dagstidningar under tiden kring sekelskiftet 1800/1900. Syftet är vidare att problematisera och undersöka de föreställningar som fanns om romer och resandes kultur samt att undersöka hur dessa föreställningar formades och utvecklades. I denna uppsats kommer jag att även undersöka hur idéer om ras och rasegenskaper i föreställningar om romer och resande formades och förändrades i pressrapporteringen.

Jag har som avsikt att använda mig av en huvudfrågeställning som besvaras med hjälp av underfrågeställningar.

Min huvudfrågeställning är:

Hur framställdes romer och resande som grupper i Sverige under tiden kring sekelskiftet år 1900 i två skånska dagstidningar?

Mina underfrågeställningar är:

- *Hur användes begreppet tattare i relation till begreppet zigenare i dagstidningar och vilka egenskaper inrymdes i begreppet?*
- *Hur användes begreppet zigenare i relation till begreppet tattare i dagstidningar och vilka egenskaper inrymdes i begreppet?*
- *Rasifierades romer och resande som grupper och vilka rasegenskaper blev de i så fall tillskrivna?*
- *Hur skiljer sig framställningen av romer och resande mellan dagstidningarna?*

1.2 Begreppsdiskussion

I detta arbete kommer jag att använda ett antal begrepp som alla har snarlika betydelser. Den nationella minoritetsgruppen romer består av ett flertal grupper som alla har olika kulturella uttryck och variationer i deras gemensamma språk, romani chib.⁴ Begreppet resande komplicerar saken då det finns resande som identifierar sig som romer och de som inte gör det.⁵

Det är svårt att definiera dessa moderna begrepp och avgöra vilka grupper som bör

⁴ Kunskapsguiden. Romer och romani chib. *Socialstyrelsen*. 2023. <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/arbetsmetoder-och-perspektiv/nationella-minoriteter/romer-och-romani-chib/> (Hämtad 2023-12-04)

⁵ Kunskapsguiden. Romer och romani chib.

hamna under vilket begreppsligt tak, och detta är inget jag kommer beröra i denna uppsats. En del av uppsatsens syfte är ändå att undersöka hur användningen av begreppen zigenare och tattare såg ut kring sekelskiftet år 1900. För att göra detta måste jag definiera grupperna på något sätt.

I så stor utsträckning som möjligt kommer jag att använda begreppen romer och resande i stället för zigenare och tattare. Både zigenare och tattare är åldrade, förlegade och nedsättande begrepp. Begreppet romer har ofta förknippats med begreppet zigenare och begreppet resande har ofta förknippats med begreppet tattare. Jag kommer i denna uppsats, för enkelhetens skull, att förenkla begreppen och använda dem synonymt, i formen av begreppsparen romer/zigenare och resande/tattare.

Svårigheten med att definiera begreppen på ett tillfredsställande vis har belysts av andra som forskat om romer och resande. Jan Selling påpekar, vilket även är gällande för syftet av min uppsats, att en skillnad måste göras mellan begreppen zigenare och tattare då ”Begreppen återkopplar till historiskt rotade fantasier och fördomar”.⁶ Martin Ericsson har skrivit om problemet med att definiera tattare som resandefolk. Han använder sig, till skillnad från Selling och mig, inte av de moderna termerna rom och resande utan använder i stället de äldre termerna zigenare och tattare. Han tar upp att termerna tattare och zigenare är begrepp använda av det omgivande samhället för att beskriva de som samhället ansåg var tattare eller zigenare.⁷ Resande och romer är åtskilda termer som till skillnad från begreppen tattare och zigenare är självvalda av de som identifierar sig med dem, detta gör det svårt att konstatera att en person som blir utpekad som tattare nödvändigtvis tillhör den grupp som idag identifieras med begreppet resande.⁸

Jag är medveten om att det inte är problemfritt att associera romer med begreppet zigenare och resande med begreppet tattare men jag gör det med en medvetenhet om begreppens svårdefinierade natur och med respekt för de grupper som blivit utsatta för systematiskt exkluderande ur det svenska samhället som följd av sin tillhörighet till dessa grupper. Inom ramen för min undersökning är användningen av begreppen och de föreställningar som inrymts i begreppen zigenare och tattare en del av vad jag ska

⁶ Jan Selling. *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. 2. uppl. Sekel Bokförlag, 2014, 12.

⁷ Martin Ericsson. *Exkludering, assimilering eller utrotning?: "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*. Diss., Lunds universitet, Historiska institutionen, 2015, 16.

⁸ Ericsson. *Exkludering, assimilering eller utrotning: "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*, 17.

undersöka. Detta gör det nödvändigt att använda en reduktionistisk terminologi som inte tar hänsyn till de moderna begreppens flertydighet.

1.3 Forskningsöversikt

I min sökning av litteratur har jag fokuserat på verk som behandlar stereotyper av och föreställningar om romer och resande. Forskningsläget om romer och resande i Sverige är inte stort och således finns det inte heller en stor mängd litteratur att presentera i detta kapitel. Jag har i min sökning efter forskning dock hittat forskningsobjekt som behandlar fördomar och föreställningar om romer och/eller resande men även verk som behandlar romer och/eller resandes status i Sverige från ett myndighets/politiskt perspektiv. Jag har i litteratursökningen funnit flera verk skrivna av forskare som rör romer eller resande i det svenska samhället under det sena 1800-talet och/eller det tidiga 1900-talet. Det saknas dock forskning som visar vilka de bakomliggande faktorerna är, till hur myndigheter och befolkningen agerade mot romer och resande, vilket jag menar att göra in min undersökning.

Etnologen Birgitta Svenssons avhandling *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan* från 1993 är en undersökning av resandes status och plats i samhället genom deras kontakt med myndigheterna. Som en del av verket har hon undersökt begreppet tattarens användning och detta gör hennes avhandling direkt relevant för mitt forskningsändamål. Hon har även undersökt vilka föreställningar om resande som fanns på den skånska landsbygden vid mitten av 1800-talet.⁹ I sitt verk diskuterar hon även hur debatten om rashygien och synen på resande ur ett ras-perspektiv. Detta blir aktuellt i min studie där jag analyserar hur romer och resande konstruerats som en föreställd ras.

Nästa utgivna bok är samhällsvetaren Norma Montesino Parras avhandling *Zigenarfrågan: Intervention och romantik* från 2002. Boken är en analys och beskrivning av den svenska statens policy om romer och resande under perioden 1880–1970. I boken analyserar Montesino Parra romers och resandes position i det svenska samhället utifrån en juridisk synvinkel. Hon presenterar de statliga mekanismer som höll romer och resande i utanförskap i Sverige under en lång period. Montesino Parra behandlar även myter och föreställningar om romer och resande.¹⁰ Hon kommer fram till att romer och resande har setts som separata grupper och hur romer har blivit betraktade som en egen ras och resande som en

⁹ Birgitta Svensson. *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan*. Diss., Lunds universitet, 1993, 134–135.

¹⁰ Norma Montesino Parra. *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Diss., Lunds universitet, Socialhögskolan, 2002.

svensk/romsk blandras.¹¹ Jag kommer jämföra mina egna resultat med Montesinos i syfte att vidga förståelsen för samhällets uppfattning om romer och resande.

Medie- och kommunikationsvetaren Merja Ellefsons avhandling *Staten är vår herde god* behandlar ”annorlundahet” av fyra typer; religiös, etnisk, social och politisk. Hon identifierar resande som en del av den etniska ”annorlundaheten” för syftet av sin avhandling. Hon utför en kvantitativ analys av ett pressmaterial från 1930-talet. I sin analys identifierar hon resande som en ”niding”, ett begrepp hon använder som en del av sin analytiska metod. I Ellefsons avhandling går hon igenom synen på romer och resande under 1930-talet, beskrivningar av deras leverne samt deras ursprung. Hon för en utförlig diskussion kring begreppet tattarens ursprung och historiska betydelse i koppling till begreppet zigenare. Hennes resultat visar vilka attribut som resande blev tillskrivna på 1930-talet.¹² Jag kommer att jämföra mina egna resultat med Merja Ellefsons i syfte att vidga förståelsen för ämnet.

Filmvetenskapsvetaren Tommy Gustafssons avhandling *En fiende till civilisationen: manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet* från 2007 är delvis en undersökning av hur föreställningar om rasstereotyper presenterades i svensk spelfilm under 1920-talet. Han behandlar även delvis avbildningar av och stereotyper om romer och resande i svensk spelfilm. Hans avhandling är intressant för mina syften då den behandlar samhällets syn på romer och resande genom spelfilm. Gustafsson undersöker spelfilmernas karaktärer som benämns tattare, hur de framställs som grupp och vilka karaktärsdrag som deras karaktärer tillskrivs.¹³ I Gustafssons avhandling används begreppen tattare och zigenare synonymt och båda begreppen syftar enligt Gustafsson på resande. Gustafsson menar att begreppen användes synonymt under 1920-talet och detta kommer jag problematisera i uppsatsen.¹⁴

Historikern Jan Sellings bok *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar* från 2013 utforskar hur romer har framställts i samhället med fokus på fenomenet antiziganism. Selling tolkar antiziganism som majoritetssamhällets förutfattade meningar om romer snarare än romernas faktiska karaktärsdrag. Denna idé speglar på så vis likheter med rasdiskursen som jag också avser att undersöka i mitt arbete. Sellings bok analyserar den historiska utvecklingen av samhällets uppfattning om romer ur ett

¹¹ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 96.

¹² Merja Ellefson. ”*Staten är vår herde god*”: *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*. Diss., Stockholms universitet, 2007.

¹³ Tommy Gustafsson. *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*. Lund: Sekel Bokförlag, 2007.

¹⁴ Gustafsson, *En fiende till civilisationen*, 239.

långt perspektiv. Han behandlar stereotyper om romer och den faktiska diskrimineringen de har mött. För min uppsats är kapitlen där Selling granskar övergången till en rasbiologisk syn på romer och de attribut som tilldelats dem av andra av särskild betydelse.¹⁵

Historikern Martin Ericssons avhandling *Exkludering, assimilering eller utrotning? 'Tattarfrågan' i svensk politik 1880–1955* från 2015 är en djupgående studie av svenska myndigheters agerande gentemot resande som en särskild grupp. I avhandlingen analyserar Ericsson hur "tattarfrågan" växte fram som ett politiskt problem och hur myndigheterna valde att hantera och agera i relation till denna fråga. I avhandlingen kommer han fram till att "tattarfrågan" har sina rötter i 1800-talets slut och han visar hur många aktörer på olika nivåer i samhället var ansvariga för tillkomsten av politiken som fördes kring "tattarfrågan" och frågans uppkomst som politiskt projekt. Han visar även hur begreppet "tattare" är problematiskt även för den undersökta perioden då det inte fanns en enhetlig definition av begreppet eller dess innebörd. Ericssons analys är intressant för min uppsats då han i högsta grad undersöker synen på tattare och delvis även synen på romer under den period min uppsats är avgränsad till. Han behandlar även "racialisation" som teoretiskt begrepp.¹⁶

Etnologen Magnus Bergs bok *Romanen och tattaren. Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018* från 2020 är en viktig del av den moderna forskning som finns som studerar synen på resande och romer i Sverige. I verket för Berg en översiktlig diskussion om framställningen av resande i svensk skönlitteratur. Han studerar hur resande har framställts i verken och använder representationen av tattare samt stereotyper om resande som sin ingångsvinkel.¹⁷ Han visar hur resande har framställts negativt och som särskilt våldsbenägna i det sena 1800-talets skönlitteratur. Bergs analys är särskilt relevant för min studie eftersom den ger en djupare förståelse för de attityder och föreställningar som jag undersöker i dagstidningar. Bergs analys är särskilt relevant för min studie eftersom den ger en djupare förståelse för de attityder och föreställningar som jag undersöker i dagstidningar. Dessutom är hans arbete särskilt intressant då det fokuserar på skönlitteraturens framställning av romer och resande i kontrast till min undersökning av dagstidningar.

Jan Selling har även skrivit boken *Frigörelsen: Romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder*. Boken är utgiven 2020. I denna bok utgår Selling från ett annat perspektiv på studier om romer och diskuterar samt analyserar romers frigörelse. Den

¹⁵ Selling. *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*.

¹⁶ Ericsson. *Exkludering, assimilering eller utrotning?: "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*.

¹⁷ Magnus Berg. *Romanen och tattaren: Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2020.

tidsperiod som Selling behandlar i boken överlappar bara något med den tidsperiod jag ämnar undersöka. Trots detta så behandlar Selling de konsekvenser som vissa händelser fick som ingår i det material jag ämnar undersöka. Han gör även en kronologisk historisk överblick över den romska vägen till emancipation som behandlar ämnet ur ett långt tidsperspektiv.¹⁸

1.4 Teori

1.4.1 Rasism

I denna uppsats kommer jag att undersöka synen på romer och resande under perioden kring sekelskiftet år 1900. En del av syftet är att förstå hur bilden av dessa grupper såg ut i Sverige kring perioden och även att förstå vilka egenskaper och attribut som blev tillskrivna dessa grupper. När man diskuterar kring föreställningar om minoritetsgrupper i samhället pratar man ofta kring begreppet rasism. Rasism kan vara en indelning av människor i grupper som kallas raser med grund i upplevda genetiska skillnader men man kan även prata om en kulturell rasism där människor delas in i grupper baserat på upplevda kulturella skillnader.

För att bättre närma mig en förståelse för hur föreställningar om romer och resande var uppbyggda samt hur begreppen zigenare och tattare användes under perioden har jag valt att använda mig av sociologen Robert Miles och sociologen Malcolm Browns bok *Racism* från år 2003. Boken kom ursprungligen ut år 1989 men gavs ut i en andra upplaga år 2003. Boken är en historisk genomgång av rasism som fenomen och de många former som rasism tar. Den är även en genomgång i hur rasism som diskurs format synen på olika grupper i samhället i modern tid. Författarna ämnar försvara användningen av rasbegreppet inom forskning och även koppla loss begreppet från den politiska betydelse som den används till utanför forskningsvärlden.

Bokens huvudsyfte är att definiera rasism och skapa ett teoretiskt ramverk för att studera rasism och detta ramverk kommer jag utgå ifrån i uppsatsen. Ramverket tillåter studier av rasism som fenomen men begreppet rasism och fenomenet av rasbaserad diskurs är inte syftet att undersöka i denna uppsats. Jag förhåller mig således inte till rasism som begrepp i denna uppsats och för inte heller en diskussion om begreppets relevans för synen på romer och resande under tiden kring sekelskiftet år 1900. Både romer och resande har historiskt sett blivit utsatta för systematisk rasism. Anledningen till att rasism som begrepp

¹⁸ Jan Selling. *Frigörelsen: Romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder*. Stockholm: Carlssons Bokförlag, 2020.

inte styr denna undersökning är att fokuset ligger på att undersöka och förstå de samhälleliga föreställningarna om romer och resande och inte effekten som dessa föreställningar fick för romer och resande i deras möte med samhällets fördomsfulla majoritetsgrupp.

Författarna definierar även ras och boken presenterar de teoretiska verktyg som är nödvändiga för att göra en analys som kretsar kring begrepp såsom rasifiering och etnifiering. I boken presenterar författarna ett omfattande teoribygge som behandlar hur föreställningar om ras formas och utvecklas samt hur dialektiken av ”den egna” och ”den andre” formar dessa föreställningar.¹⁹ Synen på romer och resande under perioden av min undersökning formades och uppehölls genom stereotyper och föreställningar om dessa som grupper. Av denna anledning kommer Miles och Browns bok väl till hands då jag genom deras teori kan få en bättre förståelse för hur föreställningar om romer och resande formades och gav sig till uttryck. Med grund i teorin kommer jag använda analytiska begrepp som kommer till bruk i undersökningen.

Utöver Miles och Browns teori om rasifiering och etnifiering kommer jag använda mig av ett analytiskt begrepp kopplat till föreställningar om romer som exotiska, detta begrepp är exotifiering.

1.4.2 Den egna och den andre

Miles och Browns teori inkluderar dialektiken av ”den egna” och ”den andre” och hur vi genom att analysera denna dialektik kan förstå hur uppdelningen mellan samhälleliga majoritetsgrupper och minoritetsgrupper tillkommer med grund i rasbegreppet. Genom indelning av människor i raser där kulturella och biologiska egenskaper blir tillskrivna hela gruppen skapas även föreställningar om den egna som en ras.²⁰ Genom att tillskriva ”den andre” ett attribut eller en egenskap blir således även den egna tillskriven ett attribut eller en egenskap. Ett exempel på detta är hur romer, ”den andre”, tillskrivs ociviliserad som en egenskap. När detta sker blir den egna indirekt tillskriven civiliserad som en egenskap. Miles och Browns teori om rasism ger även en förklaringsmodell till hur rasbegreppet är kopplat till andra närliggande koncept såsom etnicitet, etnifiering och rasifiering. Enligt Miles och Browns teori är det genom dessa teoretiska begrepp som den sociala processen genom vilken riktiga eller föreställda attribut blir tillskrivna människor blir tydliga.²¹

¹⁹ ”Den egna” och ”den andre” är författarens översättning av Miles och Browns begrepp ”The self and the other”.

²⁰ Miles och Brown, *Racism*, 86.

²¹ Miles och Brown, *Racism*, 87.

1.4.3 Ras och etnicitet

Miles och Brown definierar rasism som en diskurs med bas i rasbegreppet. De menar vidare att rasism bygger på både föreställningar om biologiska skillnader och på föreställningar om upplevda kulturella skillnader. Teorin bygger vidare på synen på rasdiskursen som uppbyggd genom upplevda biologiska eller fenotypiska attribut eller egenskaper.²² Enligt Miles och Brown följs indelning av människor i grupper baserat på deras upplevda fenotypiska attribut eller biologiska egenskaper ofta av tillskrivning av kulturella attribut och egenskaper till dessa grupper.²³ Teorin utgår från att indelning av människor i raser är en artificiell social process och inte en naturligt förekommande indelning.²⁴ Man kan behandla ras som ett analytiskt verktyg och bryta ner konceptet till de föreställningar om fenotypiska, biologiska och kulturella attribut och egenskaper som tillsammans bildar föreställningen av ras. Miles och Brown påvisar hur etnicitet och ras är sociala konstruktioner som formas genom processer som de kallar ”ethnisation” respektive ”racialisation”.²⁵ Dessa begrepp och processer formar grunden till uppsatsens undersökning och genom att undersöka föreställningar om romer och resande utifrån dessa begrepp kan jag djupare analysera hur dessa grupper har konstruerats och uppfattats i samhället under den aktuella tidsperioden. Målet är att genom undersökningen bidra med en djupare förståelse för de sociala och kulturella mekanismer som ligger till grund för rasism och etniska skiljelinjer. I uppsatsen används vidare exotifiering som en säregen del av etnifiering då tidigare forskning om romer och resande visat att detta var en framstående faktor i föreställningarna av dessa grupper historiskt.²⁶

1.4.4 Analytiska begrepp

1.4.4.1 Exotifiering

Enligt nationalencyklopedin är exotifiering ”sociala processer vilka tillskriver andra människor egenskaper av att vara spännande och exotiska på ett positivt sätt.”²⁷ Det är viktigt att förstå relationen mellan orden exotisering och exotifiering. Exotisering och exotifiering är synonyma och kan användas utbytbart med varandra. Lisa Rudebeck som är adjunkt vid Stockholms universitet, Institutionen för svenska och flerspråkighet, skriver i en artikel i

²² Miles och Brown, *Racism*, 88.

²³ Miles och Brown, *Racism*, 89.

²⁴ Miles och Brown, *Racism*, 91.

²⁵ Miles och Brown, *Racism*, 96–103.

²⁶ Selling, *Frigörelsen*, 191–199.

²⁷ Nationalencyklopedin. *Exotifiering*. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/exotifiering> (hämtad 2023-10-30)

Dagens Nyheter att dessa ord är synonyma men det kan vara positivt att välja ett ord och sedan konsekvent använda ordet och dess verb- och substantiv-varianter.²⁸ I denna uppsats kommer jag av denna anledning konsekvent använda mig av ordet exotifiering. Jan Selling har tidigare diskuterat exotifiering i samband med den historiska synen på romer. Av den anledningen är det intressant att inkludera exotifiering som ett analytiskt begrepp i undersökningen. Jan Selling skriver följande om exotifiering.

The ostensibly positive character traits ascribed to the "Gypsy" as romantic, sensual, musical, or in tune with nature are negative in the sense that they paint the "Gypsy" as the polar opposite, or antithesis of the norm, and these are considered to be unchanging, innate characteristics.²⁹

Att använda Sellings tankar som definition av exotifiering hade skapat en snäv definition. Han har krav på att egenskaperna ska vara inneboende och oföränderliga. För mitt syfte är det dock inte intressant att använda mig av en snäv definition då jag vill fånga upp alla existerande exempel på exotifiering i källmaterialet. Definitionen jag kommer bruka är av den anledningen mycket bredare och utformad för att kunna fånga upp alla de texter där ett subjekt tillskrivs exotiska drag. Där annan forskning har skett med utgångspunkt i begreppet har det noterats att exotism, den nödvändiga grunden för att exotifiering ska ske, inte har någon tydlig och överenskommen definition. Anthony Shay och Barbara Sellers-Young skriver om exotism att orsak och effekt av exotism flödar från ett antal impulser och anledningar, det finns inte endast en faktor utan fenomenet är komplext och flerskiktat.³⁰

Med utgångspunkt i Sellings definition av begreppet kommer jag att använda en definition till exotifiering som består av tre delar. För att fastställa att exotifiering förekommer i en text måste alla kriterier vara uppfyllda. Första kriteriet är att subjektet i texten ska tillskrivas en eller flera positiva egenskaper. Andra kriteriet är att de tillskrivna egenskaperna ska vara av sådan natur att de framställer subjektet som avvikande från det som anses vara normen eller standarden i den kulturella eller sociala kontexten. Dessa egenskaper bör också vara av en typ som anses vara ovanliga eller sällsynta inom den givna kontexten vilket bidrar till en romantiserad eller idealiserad bild av subjektet.

I mitt källmaterial kommer jag att identifiera exotifiering när jag ser att ett subjekt får egenskaper som både är positiva och som samtidigt avbildar dem som annorlunda jämfört

²⁸ Lisa Rudebeck. 2 Frågor om språket. Så gör man någon exotisk. *Dagens Nyheter*. 2016-01-31

²⁹ Jan Selling. *Romani Liberation: A Northern Perspective on Emancipatory Struggles and Progress*. Central European University Press, 2022, 168.

³⁰ Anthony Shay och Barbara Sellers-Young. Belly Dance: Orientalism: Exoticism: Self-Exoticism. *Dance Research Journal*. 35, 1, 2003: 19. <https://www.jstor.org/stable/1478477> (Hämtad november 2023)

med den förväntade normen vilket kan leda till en förenklad och stereotyp bild av subjektet. Detta tillvägagångssätt möjliggör en bredare och mer inkluderande förståelse av exotifiering vilket är viktigt för att kunna identifiera och analysera dess närvaro och påverkan i olika texter och sammanhang.

1.4.4.2 Etnifiering

Jag utgår från Robert Miles definition av ”ethnisation” (Etnifiering). Enligt Miles definition syftar begreppet på en uppdelning av människor i kategorier baserat på upplevda socio-kulturella attribut och egenskaper.³¹ Det är en process där grupperingar av människor formas och bibehålls. Etnifiering utförs inte av gruppen själva utan är en process som sker utifrån-in. Detta sker oftast genom att medlemmar i en samhällelig majoritetsgrupp utför etnifiering på en samhällelig minoritetsgrupp. Begreppet har ibland använts synonymt med begreppet rasifiering men för syftet av denna uppsats görs en uppdelning mellan de två och olika definitioner brukas.

Martin Ericsson beskriver Miles definition av de två begreppen som separerade genom att rasifiering handlar om att ge betydelse till biologiska egenskaper medan etnifiering innebär att människor grupperas baserat på sociokulturella egenskaper.³² Jag kommer att bruka två kriterier för att identifiera en text i källmaterialet som etnifierande. Det första kriteriet är att ett eller flera subjekt i texten tillskrivs specifika socio-kulturella attribut eller egenskaper. Dessa attribut kan vara språk, traditioner, klädsel, matvanor eller andra kulturella uttryck som anses vara särskiljande för en viss grupp. Det andra kriteriet är att dessa attribut eller egenskaper inte identifieras som biologiskt ärftliga eller medfödda. Det är för min undersökning viktigt att definiera etnifiering brett för att kunna analysera hur romer och resandes upplevda kultur framställdes och skapades i texter under den period jag undersöker.

1.4.4.3 Rasifiering

Robert Miles definierar rasifiering som synonymt till raskategorisering. Han definierar rasifiering som processen av att skapa gruppgränser och placera individer inom dessa gränser med grund i upplevda medfödda och/eller biologiska egenskaper.³³ Inom denna definition räknas endast kommentarer om upplevda biologiska egenskaper in i begreppet. Kulturella aspekter separeras från konceptet. Denna snäva definition är mycket användbar för min undersökning då detta tillåter mig att utforska hur romer och resande rasifierades under

³¹ Miles och Brown, *Racism*, 99.

³² Martin Ericsson. *Vetenskapen som försvann?: Svensk rasforskning efter 1935*. Lund: Arkiv Förlag, 2023, 18.

³³ Miles och Brown, *Racism*, 100.

perioden av min undersökning. Definitionen är snäv på ett sätt men bred på ett annat sätt, Miles diskuterar kring begreppet om dess användbarhet i mötet med material som inte uttryckligen använder sig av begreppet "ras".³⁴ Rasifiering som begrepp definieras här på ett vis som tillåter begreppet att appliceras på material som kom till före rasbegreppet eller på material producerat utanför samhällssfärer där någon rasdiskurs med grund i begreppet ras skedde. Martin Ericsson definierar rasifiering med avstamp i Miles och Browns definition som

Den särskiljning som sker på grundval av påståenden om fenotypi eller biologiskt ärftliga egenskaper.³⁵

För min undersökningens syfte är en definition som gör en avskiljning mellan etnifiering och rasifiering viktig. Jag förhåller mig till båda presenterade definitioner och brukar därmed följande kriterier för rasifiering i källmaterialet i min undersökning. Första kriteriet är att ett subjekt eller flera tillskrivs upplevda egenskaper. Det andra kriteriet är att dessa egenskaper ska vara biologiskt ärftliga eller fenotypiska. Även de artiklar som uttryckligen använder begreppet "ras" för att beskriva romer eller resande har jag valt att ta med under detta analytiska begrepp.

1.5 Källmaterial och metod

1.5.1 Källmaterial och källkritik

Mitt källmaterial består av tidningsartiklar hämtade från Kungliga bibliotekets tidningsarkiv Svenska Dagstidningar vilken är tillgänglig genom internet. Tidningsartiklarna publicerades mellan 1888 och 1904 i två svenska tidningar vars utgivning utgick från Malmö. De två tidningarna jag valt att använda mig av är *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och *Arbetet*. Källmaterialet består av artiklar som behandlar både romer och resande. Två separata sökningar har gjorts i tjänsten Svenska Dagstidningar. Vid sökningen i Kungliga bibliotekets tidningstjänst har sökorden "Zigenar*" och "Tattar*" använts. Asterisken fungerar som en så kallad "wildcard-operator" vilken tillåter en bredare och mer inkluderande sökning. Detta innebär att sökningen inte begränsas till exakta träffar på orden "Zigenar" eller "Tattar". Sökningen inkluderar på så vis alla ord som börjar med ordet i fråga. Därmed kan man hitta artiklar som innehåller varianter av ord, såsom "Zigenarfamilj", "Zigenarläger", "Tattarproblem" eller liknande.

³⁴ Miles och Brown, *Racism*, 101.

³⁵ Ericsson, *Exkludering, assimilering eller utrotning?: "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*, 40.

Tidningarna jag har valt har två skilda politiska ideologier. *Arbetet* var en socialistisk och arbetarfrämjande tidning med nära anknytningar till den tidens växande Socialdemokratiska politiska rörelse. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* var en tidning med liberal och moderat betonad politisk färg. En del av syftet med uppsatsen är att se hur uppfattningen av och framställandet av romer och resande skilde sig mellan tidningarna. Det är av den anledningen intressant att analysera artiklarna från dessa två Malmöbaserade tidningar. Att tidningarna hade separata politiska vinklingar bör också innebära att de hade i stort sett separata grupper med läsare.

Eftersom syftet med uppsatsen är att undersöka hur synen på romer och resande såg ut samt hur dessa grupper framställdes är det viktigt att föra en viss källkritik på tidningsartiklarna då jag brukar dem som kvarlevor. Detta måste ske för att kunna komma fram till om och hur representativa tidningens skrivelser var för samhällets åsikter i stort. Under 1800-talets andra halva blev andelen svenskar som läste tidningen större och tidningar växte. Tidningarna ville både representera den folkliga opinionen i sina skrivelser och samtidigt leda den.³⁶ Tidningarnas innehåll speglade samhällets åsikter men formade också det kollektiva medvetandet och kulturen.

Som en del av källkritiken måste räknas med att tidningarnas rapportering om händelser inte bara förmedlade nyheter utan även spelade en roll i att forma och förmedla värderingar och normer till läsaren. Genom val av ämnen för artiklar, tonvalet i rapporteringen och vilka perspektiv som lyftes fram formade och förmedlade tidningarna åsikt och opinion. Valet av beskrivningar och karaktäriseringar av romer och resande kunde bidra till att befästa existerande stereotyper eller fördomar men även till att utmana och ifrågasätta dessa.

Viktigt att hålla i åtanke är även att tidningsartiklarna härstammar från en tid då journalistiska normer och journalistisk etik skiljde sig markant från idag. Att känna till de enskilda författarna till artiklar i tidningarna, samt att känna till deras politiska åsikter och tendenser hade varit mycket positivt för undersökningens kvalitativa texttolkningsdel. I båda tidningarna finns dock ytterst få artiklar med en namngiven författare och även i de få fall då en sådan finns saknas ytterligare information om vem personen är.

³⁶ Dag Nordmark, Eric Johannesson och Birgit Petersson. *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)*. Stockholm: Ekerlids förlag, 2001, 213–214.

1.5.2 Sydsvenska Dagbladet Snällposten

Sydsvenska Dagbladet Snällposten var ursprungligen utgiven under namnet *Snäll-Posten* och grundades år 1848. Genom en sammanslagning med tidningen *Sydsvenska Dagbladet* bildades tidningen *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Tidningens popularitet växte fram till slutet av 1880-talet till att bli en av de ledande tidningarna i södra Sverige. Tidningen hade en omfattande utgivning. Vid nyår 1871 hade tidningen 2500 exemplar i sin upplaga, omkring sekelskiftet år 1900 hade tidningen cirka 4000 exemplar och år 1908 hade tidningen 8600 exemplar.³⁷ Från och med år 1888 utgavs tidningen dagligen i två upplagor, en på morgonen och en på kvällen. Under perioden fram till 1880-talet genomgick tidningen en betydande expansion. Tidningen etablerade en ständig telegrafkontakt med egna korrespondenter över hela landet vilket möjliggjorde daglig rapportering av nyheter från olika delar av Sverige.³⁸

Under åren 1888 till 1907 var Carl Herslow, en framstående lektor vid Lunds universitet och en liberal politiker, redaktör för tidningen. Herslow, som även var riksdagsledamot och ledare för den riksdagsgrupp som kallades "frihandelsvänliga centern", präglade tidningen med en liberal-moderat politisk inriktning.³⁹ *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* fokuserade huvudsakligen på riksnyheter snarare än lokala nyheter från Malmö och tog aktiv ställning i större samhällsdebatter under tidsperioden.⁴⁰ Ett framträdande exempel är arbetarfrågorna relaterade till det socialdemokratiska partiets framväxt, där tidningen intog en liberal ställning. Tidningen positionerade sig som för facklig verksamhet och förbättring av arbetarnas villkor men emot alltför stor förändring och tog aktivt ställning mot socialism.

Trots mål om att föra en opartisk nyhetsförmedling, inträffade en märkbar förändring i tidningens dynamik under 1890-talet när Herslow blev mindre aktiv i sin roll som redaktör på grund av sitt riksdagsarbete. Tidningens efterföljande ledarskap beskrivs som mindre engagerande, vilket ledde till att Sydsvenska Dagbladet Snällposten förlorade sin position som södra Sveriges största tidning till konkurrenterna Skånska Dagbladet och Skånska Aftonbladet omkring år 1895.⁴¹ Som en reaktion på detta anställdes löjtnant C.O. Wahlgren

³⁷ Lars Furhoff och Hans Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, Stockholm: Svenska Tryckeri Bolagen STB AB, 1965, 154–157.

³⁸ Claes Lindskog, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten 100 år*. Malmö: Sydsvenska Dagbladet Snällpostens Aktiebolag, 1948, 41.

³⁹ Furhoff och Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, 154.

⁴⁰ Furhoff och Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, 154–155.

⁴¹ Lindskog, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten 100 år*, 57.

för att hantera tidningens administrativa, ekonomiska och tekniska avdelningar. Först efter den undersökta perioden, år 1907, tillträdde Karl Albert Härje som ny redaktör efter Herslow.

1.5.3 Arbetet

I samband med den växande arbetarrörelsen i slutet av 1800-talet, etablerades Tidningen *Arbetet* år 1887, en tidning som skulle komma att spela en betydande roll i svensk arbetarhistoria. Den ursprungliga titeln var *Arbetet. Organ för klassmedveten arbetarerörelse*. Tidningen gavs ut veckovis under sina första år men från år 1890 gavs den ut samtliga vardagar. Tidningens upplaga var vid tidningens första år 1887 1500 exemplar, vid 1894 hade tidningen cirka 3000 exemplar.⁴² Detta innebär att tidningen hade en betydligt mindre utgåva än *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*.

Grundaren Axel Danielsson var en framträdande gestalt inom den socialdemokratiska och fackliga rörelsen. Danielsson agerade även som redaktör. Tidningens syfte var att artikulera och förmedla arbetarrörelsens ambitioner och politiska mål, särskilt med fokus på demokratiska reformer såsom allmän rösträtt, samt att främja facklig organisering för att stärka arbetarnas position på arbetsmarknaden. Tidningen genomgick en evolution från ett rent propagandainstrument till en mer omfattande nyhetstidning år 1888. Tidningens tidiga tid blev svår och tidningens redaktör tillika grundare Axel Danielsson blev dömd till 18 månaders fängelse för sina ”ärekränkande, smädande eller hädande” skrivelser i tidningen redan 1888.⁴³ Danielsson var redaktör fram till sin död 1899 och tidningens politiska redaktörssida genomgick inte någon större förändring förrän efter undersökningens slutår.

1.5.4 Avgränsningar

Mitt källmaterial består av artiklar ur två svenska tidningar under en period av sexton år och är således mycket stort. För att göra materialet mindre i storlek i syfte att hinna med att utföra en kvantitativ undersökning på materialet inom ramen för en kandidatkurs har jag valt att utföra en tvärsnittsundersökning. Jag har därför valt att göra en avgränsning i materialet där fyra två-årsperioder undersöks. Syftet är även att möjliggöra en undersökning i hur och om en utveckling eller förändring i materialets skrivelser om romer och resande sker.

Tvärsnittsundersökningen sker även med syfte att få en bättre helhetsbild av hur tidningarna framställde romer och resande då jag valt att undersöka alla artiklar som jag fått fram genom mina sökord och inte avgränsat mig baserat på artikelns längd eller artikelns kategori.

⁴² Nordmark, Johannesson och Petersson, *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)*, 286.

⁴³ Furhoff och Hederberg, *Dagspressen i Sverige*, 162–163.

Materialets omfång utan en tvärsnittsindelning är 1184 artiklar där majoriteten är från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Tvärsnittet i undersökningsperioden begränsar undersökningen till åren 1888–1889, 1893–1894, 1898–1899 och 1903–1904. Detta lämnar mig med ett totalt omfång av 383 undersökta artiklar, exklusive felaktiga inskanningar varav ett tiotal upptäcktes i undersökningen. Anledningen till de valda åren är att tidningen *Arbetet* grundades 1887 vilket gör det olämpligt att påbörja undersökningen tidigare då jag vill undersöka båda tidningarnas skrivelser samtida med varandra. Vidare så har jag valt att begränsa den totala undersökningsperioden till år 1904 då *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* tidningar inte finns tillgängliga genom Kungliga bibliotekets tidningsdatabas från år 1905. Som metod för att välja ut åren har jag utgått från dessa två faktorer och sedan valt en två-års undersökningsperiod med fyra års intervaller mellan dessa perioder.

1.5.5 Tillvägagångssätt

Jag har valt att utföra en kvantitativ undersökning vars resultat diskuteras i analysen i kombination med en kvalitativ analys och undersökning av tidningsmaterialet. Den kvantitativa undersökningen har jag utfört genom att läsa var artikel och dela in dessa i kategorier. Detta har gjorts för att göra det möjligt att räkna bort alla artiklar som klassats som reklam från den kvantitativa undersökningen. Dessa artiklar innehåller inte några värdeladdade beskrivningar och är således inte intressanta för min undersökning.

1.5.5.1 Indelning i kategorier

De övergripande regler jag förhållit mig till när jag delat in materialet i kategorier är följande:

1. Reklam: Innehåller specifika erbjudanden om produkter eller tjänster. Ofta försedd med priser och kontaktinformation. Kan inkludera annonser för evenemang, såsom teaterföreställningar eller marknader.
2. Debatt: Innehåller åsikter eller värdeladdade argument. Kan vara skrivna av redaktionen, gästskribenter eller läsare (insändare). Karaktäriseras av en argumenterande eller åsiktsdriven ton.
3. Nyheter: Rapporterar om aktuella händelser lokalt, nationellt eller internationellt. Inkluderar artiklar om politik, ekonomi, samhällshändelser, brott etcetera. Skrivs vanligtvis i en objektiv och informativ stil. Kan omfatta korta notiser, längre reportage och undersökande journalistik.
4. Skönlitteratur: Inkluderar noveller, romaner och dikter. Karaktäriseras av en berättande stil och innehåller ofta karaktärer och en handling. Kan publiceras i delar

om det gäller längre verk som romaner. Dikter och noveller är ofta kortare och avslutas inom en och samma publikation.

I de fall då artiklar har överlappat flera kategorier har jag valt den mest dominerande kategorin.

1.5.5.2 Undersökningens form och tabellernas tillkomst

Jag har valt att undersöka varje artikel utifrån analytiska begrepp för att ge en enhetlig bild av hur och om dessa framträder i materialet. Inom utrymmet för undersökningen använder jag mig av tre analytiska begrepp. Dessa är etnifiering, exotifiering och rasifiering och är tre begrepp som kan ge en djupgående förståelse för hur romer och resande framställdes. I sammanställningen av tabeller för analysdelen av arbetet har jag räknat bort alla artiklar som klassas som reklam. Dessa reklamnotiser saknar värdeladdade ord och oftast saknas mer än tid, plats och pris för diverse föreställningar. Jag presenterar inte heller artiklarna i tabeller uppdelade enligt kategorierna nyheter, debatt eller skönlitteratur. Varje artikel har blivit indelad i en av fyra kategorier och kan endast tillhöra en kategori. Med de analytiska begreppen har varje artikel som passar in på ett av de analytiska begreppen markerats att innehålla rasifiering, etnifiering eller exotifiering. Flera av de analytiska begreppen kan vara tillämpliga på samma artikel och jag har valt att i dessa fall markera artikeln som tillhörande mer än ett analytiskt begrepp. Bland de artiklar som presenteras i tabellerna kan en och samma artikel vara upphov till fler än en markering för de olika analytiska begreppen.

Tabellerna är en sammanställning av alla undersökta artiklar i en av tidningarna *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* eller *Arbetet* och antalet upptäckta etnifierande, rasifierande eller exotifierande artiklar. I sammanställningen av tabellerna har jag valt att räkna bort reklamartiklar ur totalen av artiklarna. Detta är på grund av deras innehållslöshet och därav dess irrelevans för undersökningens syfte att undersöka synen på romer och resande.

2 Historisk bakgrund

2.1 Romer och resande i det svenska samhället

Under perioden kring 1800-talets slut och 1900-talets början var det svenska samhället i en utvecklingsfas. Denna utveckling kretsade kring arbetarklassens framväxt och industrins tillväxt och mekanisering.⁴⁴ En utveckling i samhällsordningen skedde när mekaniseringen förbättrade både arbetsformen och livskvalitén av arbetarklassen.⁴⁵ En växande del av den svenska befolkningen krävde under perioden representation i den riksdag som stiftade de lagar som riket styrdes efter och en våg av socialiseringspolitik vällde fram vid 1800-talets sista decennium, vars största politiska förespråkare var det nya Socialdemokratiska Arbetarpartiet.⁴⁶ Samtidigt blev tidningen än viktigare för den gemene svensken än någonsin tidigare och man kan tala om perioden som pressens guldålder. Tidningen tillät större grupper av medborgare att ta del i politiken på riksnivå.

Under denna tid av samhällsförändring såg även romer och resande, som länge varit marginaliserade grupper i det svenska samhället, förändringar i sitt sätt att leva och i samhällets syn på dem. Romer hade funnits i Sverige sedan 1500-talets början.⁴⁷ De hade genomgått omfattande utmaningar och diskriminering både inom Sveriges gränser och internationellt. Trots att industrialiseringen erbjöd nya arbetsmöjligheter och förändrade städernas demografi med en förnyad och stor urbanisering så mötte dessa grupper fortfarande stora utmaningar. Diskriminering baserad på negativa stereotyper var fortfarande utbredd och romer och resande i egenskap av kringvandrande folk befann sig utanför det välfärdssystem som växte fram. 1900-talets början förde även med sig nya former av diskriminering från staten och myndigheternas håll och uppkomsten av den så kallade ”tattarfrågan” definierar det synsätt som staten och myndigheter hade i relation till resandefolken. Gruppen kallad tattare räknades inte till den svenska befolkningen i lagstiftningen förrän år 1897.⁴⁸ Samtidigt var synen på gruppen kallad zigenare annorlunda, denna grupp sågs som främlingar och som ett eget folk separat från det svenska.

På landsbygden, där många resande och romer traditionellt rörde sig, var

⁴⁴ Åke Holmberg, Åke Thulstrup, och Jarl Torbacke. *Världens historia 1870–1914*. Stockholm: Norstedt och Söner, 1974, 16.

⁴⁵ Harald Gustafsson. *Nordens historia; en historisk region under 1200 år*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2017, 195.

⁴⁶ Holmberg; Thulstrup och Torbacke, *Världens historia 1870–1914*, 16–19.

⁴⁷ Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, 11.

⁴⁸ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 97.

förändringarna mindre än i städerna. Deras livsstil som ofta var knuten till ambulerande yrken och traditionella hantverk kom i konflikt med det industrialiserade samhället. Trots att vissa kunde anpassa sig och finna nya nischer inom det förändrade ekonomiska landskapet förblev många i ekonomiskt marginaliserade positioner.

Pressens roll i denna era var dubbel. Pressen både hjälpte tidningarna till att sprida information och skapa medvetenhet om romer och resandes situation men de bidrog även till att förstärka stereotyper och negativa bilder. Vid 1800-talets slut framträdde ett flertal zigenarkapell periodvis i Sverige. Dessa var grupper med musiker som spelade traditionell romsk musik, ofta framträdde dessa grupper när de var på genomresa i landet. På liknande vis så skedde det att grupper med resande romer stannade till på olika platser för att hålla tillställningar med dans, bröllop och musik där syftet var att visa upp en för svensken exotisk kultur och ta betalt för inträdet.⁴⁹ Samtidigt fanns det andra grupper i samhället som hade en betydligt mer intim relation till det svenska samhället. Dessa benämndes oftast ”tattare” och hade ofta svenska namn till skillnad från de som kallades ”zigenare”. Gruppen som benämndes ”tattare” bestod av både resande och bofasta personer vars yrken varierade stort men gemensamt var att de var socialt avvikande.⁵⁰

⁴⁹ Gunni Nordström-Holm, och Armas Lind. *Om zigenare*. Statens Invandrarverk, 1982, 30.

⁵⁰ Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, 19.

3 Undersökning och analys

3.1 Sydsvenska Dagbladet Snällposten – (Sökord Zigenar*)

Analytiskt begrepp	1888–1889	1893–1894	1898–1899	1903–1904
Rasifiering	4	4	4	4
Etnifiering	16	5	11	11
Exotifiering	4	1	4	5
Totala artiklar	26	21	42	31

Tabell 1. Förekomst av Rasifiering, Etnifiering och Exotifiering i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* artiklar i KB:s Svenska Dagstidningar avgränsat med sökordet Zigenar*, exkluderande reklam-artiklar.

3.1.1 Rasifiering och etnifiering

Det är tydligt i empirin att romer upplevs som en främmande folkgrupp med både egna kulturella och egna genetiska egenskaper och attribut. Rasifieringen av romer är tätt sammanvävd med etnifieringen av romer och jag behandlar därav både rasifieringen av romer och etnifieringen av romer här under samma rubrik. Många artiklar är nyhetsartiklar från utlandet och från Sverige och intresset för nyheter angående denna grupp var inte obefintlig. Rasifiering av romer förekom genomgående i skrivelserna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* under de undersökta tidsperioderna. Det var få artiklar som tillskrev några biologiska eller fenotypiska egenskaper till romer i förhållande till de artiklar som tillskrev romer kulturella egenskaper. Någon utveckling över tid blir inte heller tydlig. Förändringar i antalet rasifierande artiklar sker inte men det var en litet större andel artiklar i undersökningens början år 1888–1889 där rasifiering identifierats än i slutet vid år 1903–1904. Antalet artiklar där etnifiering identifierats genomgår dock en större förändring där störst andel etnifierande artiklar var i början av undersökningsperioden mellan åren 1888 och 1889. Typen av etnifiering som identifierats i artiklarna genomgår dock inte någon större förändring och den låga andelen etnifierande artiklar vid år 1893–1894 verkar inte vara del av en större trend där artiklarnas innehåll ändrar form över tid.

I en artikel från 1888 beskriver man en grupp resande romer som ”De brynhyade vagabonderna”.⁵¹ I en annan artikel från samma år skriver man även där om romer som ”mörkhyade”.⁵² Detta är ett tydligt exempel på rasifiering. Romer blir tillskrivna brun hud

⁵¹ Zigenarlif. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-08-01.

⁵² Tombolafesten. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-10-09.

som ett fenotypiskt attribut. I en nyhetsartikel från början av 1889 skriver man om romer att de ”redan i spädaste barndomen tyckas vara lika oemottagliga för köld som värme.”⁵³ Även detta är ett exempel på rasifiering då romer tillskrivs biologiskt ärftliga egenskaper.

Romernas icke bofasta livsstil och levnadssätt där tält utgör boning får alltså en genetisk förklaring. Romernas nomadiska levnadssätt blir framställt som ett genetiskt särdrag.

Bilden av romer som framställs är således i dessa artiklar den av en separat folkgrupp med egna genetiskt kopplade attribut och egenskaper separata och annorlunda från de attribut som tillskrivs huvuddelen av den svenska befolkningen. Robert Miles och Malcolm Brown har skrivit om hur föreställda attribut som tillskrivs ”den andre” även etablerar föreställda attribut hos den egna gruppen.⁵⁴ Till exempel, genom att framställa romer som ”mörkhyade” skapas en implicit uppfattning om att svenskar karakteriseras av att ha ljus hud.

I Tabell 1 ser vi hur förekomsten av etnifierande texter minskar något i frekvens under den undersökta perioden. Vissa tillskrivna kulturella attribut är genomgående under hela perioden, såsom klädsel och språkbruk men även hur grupper av romer organiserade sig. Vanligt förekommande är begreppet hövding och att man benämner grupper med romer som stammar. Synen på romer som tidningen visar är även byggd på föreställningar om romers exotiska kvalitéer. Romer sågs som ociviliserade och främmande.

Ett flertal kringresande romska följen som rest till eller genom Sverige från kontinenten tog betalt för ett besök i deras läger. Det man betalade för var möjligheten att möta en främmande kultur som man ansåg var spännande på nära håll. Flera artiklar vittnar om dessa läger och även en del av det bortsållade reklamaterialet handlar om dessa läger. Det som framhövdes om lägren var musik och romernas äkthet. Svenska föreställningar om romers exotiska leverne samt föreställningar om romsk kultur som mycket säregen och spännande kan ha varit en inkomstkälla för romer. Detta gjordes möjligt av lagändringar i Sverige som efter 1860 tillät utlänningar att obehindrat resa in i landet.⁵⁵

Ett rasifierande exempel på ett möte mellan det svenska och det romska finner vi i artikeln *Zigenarlif* i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* år 1889. Författaren med underteckningen *Str.* besöker en grupp resande romer som slagit sig ned i Flensburgska Trädgården i Malmö. Om kassören vid ingången skrev han

Han påstods vara 70 år och såg något hopfallen ut men ståtade med lika korpsvarta och yfviga lockar som flertalet af de öfriga. Civilisationens gunst och klimatets ogunst

⁵³ En zigenartrupp. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1889-01-10.

⁵⁴ Miles och Brown, *Racism*, 51-52.

⁵⁵ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 94.

hade förmått honom att ikläda sig en af Georg Holmgrens verldsberömda skinnröjor, men för öfrigt var han, liksom de öfriga, iförd högskaftade stöflar med messingstaggar på klackerna och diverse bjertfärgade klädespersedlar, af hvilka västen blifvit försedd med ofantliga silverknappar, säkerligen vägande inemot ett halft skålpund hvardera.

Författaren beskriver utförligt mannens klädsel och lägger tydligt värdering i vad han bär. Att han beskriver skinnröjan från Georg Holmgren som ett civiliserat plagg att bära visar att han anser resterande plagg som mannen bär vara ociviliserade. I sin rapportering lägger skribenten en stor vikt vid utseende och klädsel. Både kläderna och hårets färg och form blir i texten egenskaper som separerar romen från svensken. Romer framställs här genom begreppet zigenare som främmande och ociviliserade personer separata från den egna svenska gruppen. Vidare i artikeln beskriver författaren romernas hudfärg som sotig. Uppfattningen att zigenare har mörk hud har även Tommy Gustafsson påvisat var närvarande i 1920 talets svenska spelfilmer.⁵⁶ Tillskrivandet av svart hudfärg som ett romskt attribut är rasifiering men även raskategorisering som definierat av Miles och Brown. Rasifiering eller raskategorisering är en process därigenom upplevda eller äkta fenotypiska eller biologiska attribut och egenskaper tillskrivs en grupp människor och på så vis skapar en ”andre”.⁵⁷

Författaren fortsätter artikeln med att beskriva hur romernas dans inte liknar civiliserad dans. Dansen följer musik som liknar den som ”låter ljuda i skog och mark”. Bilden av romer som naturnära och ociviliserade är återkommande i materialet och kan bli återfunnet flera gånger i empirin. Dessa föreställningar är starkt sammankopplade till den exotiska dragkraft som romer hade på den svenska befolkningen, många tyckte att den upplevda ”exotiska” romska kulturen var mycket spännande och detta var vad som drog människor att betala inträde för att besöka ett så kallat ”zigenarläger”.

Även från undersökningens sista period finns exempel på rasifiering. Av de 31 artiklar som undersökts mellan åren 1903–1904 innehåller fyra någon form av rasifiering. Inom dessa artiklar är det genomgående mörk hudfärg, mörk hårfärg eller svart ögonfärg som tillskrivs romerna.

En artikel från år 1904 under undersökningens sista period behandlar ett föredrag av forskaren Arthur Thesleff som bott med romer i ett antal år och presenterade sina observationer delvis genom detta föredrag. I artikeln beskriver skribenten Thesleffs föredrag och presenterar innehållet för läsaren. Skribenten skriver om romernas vandringslust som något inneboende och medfött. Han beskriver hur romernas vandringslust har ökat samt

⁵⁶ Gustafsson, *En fiende till civilisationen*, 243.

⁵⁷ Miles och Brown, *Racism*, 101.

beskriver romerna som ett "irrande folk".⁵⁸ Detta är ett exempel på rasifiering. Romer tillskrivs vandringslusten som ett naturligt, medfött och inneboende attribut som de agerar på. Romernas nomadiska livsstil beskrivs ej som ett kulturellt särdrag utan snarare ett genetiskt sådant. Han går vidare till att beskriva hur försök har gjorts att tvångscivilisera romer och göra dem bofasta men att detta alltid misslyckats. Skribenten vill framhäva att romernas natur är oföränderlig och använder sedan detta som ett argument för att leda läsaren till tankarna på uteslutning av romer ur det svenska samhället. 1950-talets riksdagspolitik ämnade att förklara bort genetiska eller kulturella anledningar till ett nomadiskt levnadssätt hos romer och gav i stället omvärldens förföljelse av dessa som förklaring.⁵⁹ Skribenten nämner det han benämner zigenarfrågan. Denna politiska fråga var aktuell kring sekelskiftet år 1900 och bestod av en debatt kring huruvida invandringen till Sverige var för fri. Synen på invandrande romer förändrades till det sämre och dessa sågs mer och mer som ett hot, denna debatt ledde sedan till lagstiftning som förbjöd romer från att komma in i landet år 1914.⁶⁰ I artikeln *En zigenartrupp* från 1889 framställs som tidigare diskuterat även där romers icke bofasta levnadssätt som ett särdrag med anledning av deras biologiska och genetiska natur. Denna uppfattning ser vi även i artikeln *Zigenarne* från år 1904. Dessa artiklar är bra exempel på hur romer tillskrevs resandet och det nomadiska livet som ett genetiskt särdrag och de visar även på hur denna syn inte förändras i grunden över den undersökta tidsperioden.

En tredje artikel från år 1898 ger en annan förklaring över romernas nomadiska livsstils orsak. Artikeln exemplifierar den negativa syn på romers levnadssätt som var prevalent under perioden. Skribenten menar att romerna själva förklarat att

de såsom grund för sina vandringar uppgifvit, att deras förfäder under Josefs och Marias flykt till Egypten med Kristusbarnet endast hade velat mottaga gudasonen, men vägrat skydd åt hans jordiska föräldrar; till straff härför var det nu, som de århundrade efter århundrade måste vandra omkring i alla länder.⁶¹

Här ges en religiös förklaring till romernas nomadiska livsstil. Trots att förklaringen här är baserad på kristen tro så följer den samma mönster som de andra två artiklar jag redovisat som tillskriver romer en nomadisk livsstil med grund i deras genetik. Alla tre artiklar blir exempel på att romernas resande inte sågs som ett kulturellt särdrag utan snarare något som var utanför deras kontroll.

Vilka typer av etnifiering framkommer i materialet om romer från *Sydsvenska*

⁵⁸ *Zigenarne. Sydsvenska Dagbladet Snällposten. 1904-05-22.*

⁵⁹ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 124–125.

⁶⁰ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 94-95.

⁶¹ *Zigenarnes historia. Sydsvenska Dagbladet Snällposten. 1898-06-14.*

Dagbladet Snällposten? Vanligast var föreställningar om romers styrelsesätt och levnadsätt där ord som stam, hövding, kung och nation användes. Den övergripande synen på romer som grupp utifrån de etnifierande skrivelserna var under hela perioden en egen folkgrupp med eget språk, eget styrelseskick och egen modetradition. Synen på romers nomadiska liv var inte, som i de rasifierande skrivelserna, grundad i någon medfödd vandringsvilja eller begär. Det nomadiska livet som romer levde där resandet från plats till plats formade möjligheterna till livnäring sågs även, genom att studera de etnifierande skrivelserna, som ett kulturellt uttryck som tillhörde det romska folket.

Romernas livsstil sågs ibland som en simpel sådan och särskilt betonas avsaknaden av fast avlönat arbete. I en artikel från 1888 beskriver en utlandskorrespondent från Amerikas förenta stater romers rörliga livsstil som en lugnande ”brunns- eller badkur”.⁶² Skribenten beskriver romernas livsstil som enkel och regelbunden och kopplar starkt till tanken om civilisationen som bortkopplad från denna form av leverne. Det nomadiska ”lägerlivet” jämförs med campingsemester och dåtidens populära form av vildmarksturism.⁶³ Magnus Berg diskuterar synen på romer utifrån romanen *Singoalla* av Viktor Rydberg i sin bok *Romanen och tattaren*. Berg visar hur andra forskare tidigare har tolkat naturen och civilisationen som motsatser i det litterära verket och således även i föreställningarna om romer.⁶⁴ Även här ser vi hur romer kopplas samman med naturen och genom detta kopplas bort från det upplevda civiliserade samhället. I en annan artikel från samma år jämförs kringresande artister med romer i hur de reser omkring utan ”lugn, frid, huslig lycka!”⁶⁵ Synen på romers kringresande liv definieras av hur de får sin föda. Vid ett flertal tillfällen skriver man om romer att deras huvudnäring är stöld och snatteri. I andra artiklar är det inte lika tydligt vad romer gör för fel men man ser inte på deras närvaro med blida ögon. Synen på ett hederligt arbete och ett hederligt livssätt verkar vara starkt kopplad till en bofast livsstil med fast yrke och arbetsplats. Det antas att romer, då de romer som besöker Sverige saknar denna bofasthet, är ohederliga eftersom de inte har samma levnadssätt som majoritetsbefolkningen.

Stammen och hövdingen presenteras genomgående i skrivelserna som två bärande idéer inom den romska kulturen. Man identifierar i övrigt existensen av en särskild romsk kultur med eget sätt att organisera de kringresande följderna på samt med eget språk och även

⁶² Lägerlif i Amerika. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-10-08.

⁶³ För vidare läsning, se Orvar Löfgren. *On Holiday, a History of Vacationing*. London: University of California Press, 1999.

⁶⁴ Berg, *Romanen och tattaren: Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*, 42.

⁶⁵ Artistklubben å Café Bauer. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-11-26.

ett hemligt system med vägmarkeringar. Artikeln *Zigenarlif* från 1889 som tidigare diskuterats använder flera ord för att titulera den man som leder den grupp med romer som slagit sig ned i Malmö det året. Han kallas på ett ställe för ”chef” och på ett annat för ”hövding”.⁶⁶ En etnifiering i denna text är således tillskrivandet av en samhällsordning med hövding som ledare till den romska gruppen. Ordet hövding användes troligen för att väcka läsarens intresse och fantasi. Statens invandrarverk publicerade en bok med titeln *Om zigenare* år 1982. I kapitlet *Finns det zigenarhövdingar* presenterar författarna slutsatsen av att dessa aldrig funnits och att denna myt skapats i ”litteraturen och i fantasifulla tidningsartiklar”.⁶⁷ Att presentera romer som ett ociviliserat folk kan ha varit för att mätta läsarnas sug efter exotiska nyhetsuppslag. Samma artikel inleds med orden ”I förhoppning att få se ett stycke originellt, ursprungligt och vildt folkliv” och detta sätter tonen för resten av artikeln.⁶⁸ Detta är en etnifiering där romer tillskrivs vildhet som en egenskap. Tydligt är att romerna, trots att skribenten talar med den så kallade hövdingen på svenska och skriver om sin förvåning över att denne talar svenska mycket väl, ses som ett helt separat folk och även ses som ett kulturellt lägre stående folkslag.

Föreställningen om stammen och hövdingskapet presenteras ibland i andra former men återfinns i tidningsartiklarna under hela den undersökta perioden. Artikeln *Val af en zigenardrottning i Amerika* från 1899 är ett exempel på en artikel som presenterar romernas samhällsform som ett stamsamhälle och på så vis befäster denna föreställning. Det som identifieras som en etnifiering här är att artikeln presenterar romer som ett folk med ett enat styrelseskick under makten av en drottning.

Vidare presenteras även den romska kulturen som inaktiv och förklaringar ges till hur och varför romer inte arbetar på det vis som det upplevs att svenskar gör. Ett exempel på detta hittar vi i artikeln *Bland de 1,500 oljefärgstaflorna* från 1894. Skribenten *G. F. St—n*. beskriver ett antal kanalpråmare⁶⁹ och deras passagerare i förgrunden på en tavla. Som för att styrka hur bekymmerslösa passagerarna ser ut där de glider fram i kanalpråmarna använder han ”zigenarligt”.⁷⁰ Han skriver om passagerarna, för att beskriva deras resa i kanalpråmarna, att de är ”pittoreska, zigenarligt bekymmerslösa”. Etnifieringen i texten är bekymmerslösheten som tillskrivs romerna. Bekymmerslösheten kan beskrivas som en syn på romer som lata eller handlingslösa. Man såg på deras mobila livsstil som sådan att den inte

⁶⁶ *Zigenarlif. Sydsvenska Dagbladet Snällposten. 1888-08-01.*

⁶⁷ Nordström och Lind, *Om zigenare*, 75.

⁶⁸ *Zigenarlif. Sydsvenska Dagbladet Snällposten. 1888-08-01.*

⁶⁹ En slags smal båt ämnad att färdas i kanaler med.

⁷⁰ *Bland de 1,500 oljefärgstaflorna. Sydsvenska Dagbladet Snällposten. 1894-05-22.*

var förenlig med civiliserat och fast arbete. Även här ser vi en framställning av romers nomadiska levnadssätt som likställt vid semester och vila.

Sammanfattningsvis så visar undersökningen att etnifiering och rasifiering av romer sker i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* under den undersökta perioden. Romer framställs som en främmande grupp både genom etnifiering och rasifiering. Rasifiering av romer, genom att tillskriva dem särskilda genetiska och fenotypiska egenskaper, är vanligt förekommande. Föreställningar om romers hudfärg, hår- och ögonfärg samt tillskrivna biologiska egenskaper som en medfödd vandringslust är förekommande i tidningens skrivelser om romer genom begreppet zigenare. Etnifieringen av romer skildras genom kulturella attribut såsom deras klädsel, språk och levnadssätt. Romernas nomadiska livsstil framställt inte bara som en kulturell tradition utan ofta som ett genetiskt drag. Detta skapar en bild av romer som en separat och ociviliserad folkgrupp. Trots vissa variationer i typ av etnifiering och rasifiering över tid kvarstår en konstant bild av romer genom begreppet zigenare som en distinkt främmande folkgrupp tydligt separerad i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* skrivelser från den egna svenska gruppen.

3.1.2 Exotifiering

En stor del av materialet från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* består av reklamnotiser samt längre reklamartiklar samt recensioner av föreställningar där romer uppträder. Ibland kallas dessa grupper för zigenartrupper, zigenarläger eller zigenarkapell. Som en del av reklamen för dessa framträdanden framhävs ofta att zigenardans och zigenarmusik finns på tillställningen. Detta gäller artiklar med reklam från hela den undersökta perioden. Mängden artiklar i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* under perioden som gör reklam för romers framträdanden visar på ett allmänt intresse för dessa tillställningar och ett intresse för att uppleva den, i svenskens ögon, exotiska kulturen. Musik och dans upplevs vara en del av romsk kultur och ibland även en del av romernas natur. Precis som med romernas musikaliska framträdanden finns även reklam för evenemang med zigenardans.

I ett exempel görs det reklam för en större tillställning där romer eller föreställd romsk kultur endast är en del av underhållningen, här beskrivs deras dans som zigenardans.⁷¹ Att kalla dansen för zigenardans blir i sig en sorts reklam. Det är troligen ett sätt att locka läsaren till att gå på tillställningen. Man åberopar föreställningar av zigenare som exotiska med exotisk dans och musik i syfte att locka besökare till platsen, detta stärkte bilden av romer

⁷¹ Vid festen för Elisabethsysterne. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1899-01-28.

som ociviliserade. Det är i artikeln otydligt om det faktiskt är romer som ska framträda eller om det endast är dans i stil med ”zigenardans” som menas.

I en artikel från 1898 recenseras ett ungerskt zigenarkapells musikanförande i Kungsparken. Skribenten beskriver romerna som främmande till utseendet och att de ser ut som ”riktiga halfasiater”.⁷² Skribenten exemplifierar det synsätt som tidigare presenterats där en viktig del av nyhetsrapporteringen är att presentera romerna som främmande både till utseende och till agerande. Det väckte troligen intresse bland läsaren att få höra om de främmande gästande romer som befann sig i staden och tidningens skribenter kan ha haft ett syfte i att överdriva denna skillnad. Mest troligt dock är att tidningens skrivelser, vilka förekommer inom samma tema genomgående under den undersökta perioden, reflekterar befolkningens föreställningar om vad en rom ska vara i ett kulturmöte mellan det svenska och det romska. Att skribenter beskriver romerna som riktiga halvasiater är berättande då det inom andra artiklar förekommer att tvivel läggs på zigenarkapellens medlemmars autenticitet som romer. Att kalla dem för riktiga halvasiater kan vara ett sätt att förmedla till läsaren att gruppen identifieras som främmande nog för att stämma överens med de allmänt rådande föreställningarna som fanns om zigenare.

Vidare i samma artikel beskriver skribenten zigenarkapellens musik som att ha en ”fullkomlig naturprägel”.⁷³ Föreställningar om zigenare som naturnära och ociviliserade går hand i hand och förekommer i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* skrivelser om zigenare under perioden i flera artiklar. Att musiken beskrivs som naturtrogen är vidare belägg för det synsätt man hade i relation till romer där exotiska kvaliteter upphöjs och framställs i tidningen som viktiga. Att uttrycka sig som att musiken har en naturprägel kan vara ett sätt att åberopa föreställningar om det ociviliserade som ett positivt levnadssätt. Att vara trogen naturen och utanför det moderna samhällets ramverk kan ha varit ett sätt att romantisera romernas upplevda friare livsstil. Det kan även vara ett sätt att visa på skillnaden mellan två sfärer. Dessa är i detta fall det romska, ociviliserade och naturtrogna och det svenska civiliserade och förnuftiga. Genom att se vilka adjektiv som tillskrivs romer genom begreppet zigenare kan vi identifiera hur föreställningar om både det romska och det egna, svenska, såg ut.

Föreställningar om romers exotiska egenskaper och attribut presenterade i tidningsmaterialet från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* kan beskrivas som exotisk dräkt,

⁷² I Kungsparken. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-08-03.

⁷³ I Kungsparken. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-08-03.

exotisk dans, exotiska fenotypiska och biologiska egenskaper samt exotisk musik. Vidare så är musik ett tema som genomsyrar hela undersökningens resultat. En stor andel av de totala artiklarna från alla år behandlar på något vis framträdanden av romer med musik och mycket av skrivelserna om romer handlar just om romer i egenskap av deras framträdanden.

3.2 Sydsvenska Dagbladet Snällposten – (Sökord Tattar*)

Analytiskt begrepp	1888–1889	1893–1894	1898–1899	1903–1904
Rasifiering	1	2	1	0
Etnifiering	7	2	0	2
Exotifiering	0	1	0	0
Totala artiklar	15	13	13	11

Tabell 2. Förekomst av Rasifiering, Etnifiering och Exotifiering i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* artiklar i KB:s Svenska Dagstidningar avgränsat med sökordet Tattar*, exkluderande reklam-artiklar.

3.2.1 Rasifiering

Endast i fyra artiklar under hela perioden påträffas en rasifiering av resande genom begreppet tattare. Av dessa fyra artiklar ser vi en förändring i förekomst över tid då ingen artikel klassas som rasifierande under undersökningens sista period år 1903–1904. Endast en artikel klassades som rasifierande från perioden 1888–1889. I debattartikeln från 1889 med rubriken ”Vandringsfolket” i *Halland*. diskuteras en kyrkoherdes brev till domkapitlet i Göteborg vari han pläderar för kristen uppfostran åt barnen av ”det så kallade vandringsfolket – eller med en annan benämning »tattarne»”.⁷⁴ Här brukas begreppet vandringsfolket synonymt med begreppet tattare vilket även är förekommande i andra artiklar från denna period. Artikeln är lång och i flera stycken diskuterar skribenten hur tattarna är oönskade element på landsbygden och ett problem som måste tas itu med. Skribenten diskuterar även genomgående i artikeln om tattarens ursprung vilket i artikeln antas vara en förening mellan en zigenare och en svensk. Ett exempel är följande stycke där skribenten skriver att problem kan uppstå med att styrka vilka barn som tillhör resandefolket som följd till att det är

på grund af traditionen bland allmogen, som vissa kringstrykande följen anses vara af »tattare»-ursprung, och vandringsfolket, hvilket icke är att förblanda med de tidtals landet genomströfvande, men vanligen snart försvinnande utländska zigenarehorderna af oblandad ras, numera icke till utseendet kan skiljas från den öfriga befolkningen.⁷⁵

⁷⁴ ”Vandringsfolket” i *Halland*. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1889-05-25.

⁷⁵ ”Vandringsfolket” i *Halland*. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1889-05-25.

Skribenten menar att de grupper som kallas tattare inte nödvändigtvis har en koppling till den grupp som kallas zigenare. Förekomsten av föreställningen att tattare är en sorts halv-zigenare är känd även i annan forskning. Birgitta Svensson har visat hur denna föreställning om så kallade tatters ursprung även var närvarande på 1930-talet, hon har visat att det vid 1920- och 1930-talet var utav rashygienisk synvinkel som tatters ursprung blev en aktuell fråga.⁷⁶ Vid slutet på 1880-talet verkar detta inte ännu vara en aktuell fråga och trots användningen av ordet ras verkar inte heller skribenten i denna artikel lägga en negativ bemärkelse på resandes påstådda ursprung som halvromer utöver det att de etableras som icke tillhörande huvudgruppen av svenskar. Detta ser vi genom att skribenten tar upp svårigheten att se skillnad mellan svensk och resande.

År 1893 publiceras två artiklar innehållande rasifiering i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. I en nyhetsnotis med rubriken *Sjelfmord*. skriver skribenten om att mannen som begått självmord tillhörde en våldsamt familj med tattare samt att anledningen till mannens självmord uppges vara kärleksproblem.⁷⁷ Artikeln avslutas med orden ”Det hetsiga tattarblodet förnekar sig sålunda ej heller här”⁷⁸ Detta är en rasifiering av resande genom begreppet tattare där det hetsiga blodet ger en förklaring till deras påstådda våldsbenägenhet, både mot andra och mot sig själva. Majoriteten av alla artiklar om resande i undersökningen omnämner resande i koppling till ett våldsbrott. Föreställningar om resandes våldsbenägna natur visar sig även ständigt närvarande i materialet. Denna artikel ger en genetiskt grundad förklaring till resandes påstådda våldsbenägenhet. Den andra rasifierande nyhetsartikeln från år 1893 har rubriken *En prosans singoalla* och handlar om en flicka med resandeursprung som tagits omhand av en svensk läkare som vid ung ålder satt henne på en uppfostringsanstalt. Artikeln beskriver hur flickan vuxit upp med problem och fått anställning och hjälp på ett flertal platser men till slut hamnar vid 22 års ålder hos fattigvården. Skribenten menar att

Men nog är det märkligt, att en ung frisk qvinna, som ej kan kallas idiot, vid 22 års ålder skall behöfva tagas om hand af fattigvården därför att hennes tattareblod strömmar i hvirflar, som ej låta tämja sig inom det civiliserade samhällets kanalbräddar.

Även här ser vi hur föreställningar om resandes blod, så kallat tattarblod, får ge en förklaring för det upplevda fenomenet av att resande inte fungerar i det civiliserade samhället. Som

⁷⁶ Svensson, *Bortom all ära och redlighet: Tatters spel med rättvisan*, 38–39.

⁷⁷ *Sjelfmord. Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1893-01-04.

⁷⁸ *Sjelfmord. Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1893-01-04.

tidigare diskuterats om romer/zigenare i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* skrivelser kopplas ”civiliserad” till bofasthet och fast arbete. Den som inte följer dessa normer blir satt i utanförskap och ses som icke-medlemmar av den egna svenska majoritetsgruppen. Vi ser även här hur resandes blods hetsighet återkommer i en annan form och detta kan kopplas till den inneboende vandringsvilja som tidningens skrivelser tillskrev romer. Det blir tydligt i artikeln att resande som inte följer dessa tidigare diskuterade normer av bofasthet och fast arbete blir tillskrivna attribut som försätter dem i utanförskap. Magnus Berg har identifierat liknande teman i sin bok *Romanen och tattaren* där han visar upp föreställningar ur skönlitterära verk om att tattarens kultur och sätt leder dem till våld och en oförmögenhet till att föra sig som den svenska majoritetsbefolkningen. Han visar hur det förekommer i svensk skönlitteratur från slutet av 1800-talet föreställningar om tattare som vilda och med hetsigt humör.⁷⁹

Endast en artikel från perioden tillskriver resande mörk hud, mörka ögon och eller mörkt hår som fysiska attribut. Det är en nyhetsartikel från 1898 med rubriken *Dråp* och den enda från det året som klassas som en rasifierande artikel. I artikeln skrivs det om en man som benämns tattare att han har mörkt hår, mörka ögon samt är mörkhyad.⁸⁰ Det är inte en vanligt förekommande föreställning under denna tid att resande är mörkhyade eller mörkögda eller mörkhåriga. Det ser vi även tidigare i debattartikeln från 1889 med rubriken *”Vandringsfolket” i Halland*. Där nämner skribenten hur det inte går att se skillnad på resande och på resten av befolkningen till utseendet. Detta innebär att mörk hy, mörka ögon och mörkt hår inte vanligen är attribut som tillskrivs resande genom begreppet tattare under perioden. Det kan också visa på att det har skett en förändring över de elva åren som gått mellan artiklarna men detta borde då reflekteras i det resterande materialet vilket inte sker.

Norma Montesino Parra har påvisat hur debatten om romer och resande genom begreppen zigenare och tattare under perioden kring år 1897 fokuserade på olika områden angående de olika grupperna. Man ansåg att romer var en ren ras och att resande var en blandras mellan svenskar och romer samt att resande hade en egen kultur separat från den romska kulturen.⁸¹ Vi ser även här hur artiklar som rasifierade romer i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* inte behandlar samma teman som de som återfinns i tidningen som rasifierar

⁷⁹ Berg, *Romanen och tattaren : Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*, 98–100.

⁸⁰ Dråp. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-10-07.

⁸¹ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 96.

resande. Resande försöker man ta hand om och de ses som snarlika svenskar, en del av det egna. Romer ses som utlänningar och således som ett utomstående problem.

3.2.2 Etnifiering

Det sker en stor förändring i mängden etnifierande artiklar identifierade i materialet över tidsspannet för undersökningen. I tabell 2 ser vi tydligt hur etnifierande artiklar är överlägset vanligast under de första två undersökta åren, 1888–1889. Efter denna period finns totalt endast fyra identifierade artiklar i materialet som klassats som etnifierande och inte en enda artikel mellan åren 1898–1899. Den typ av etnifiering som sker i artiklarna från åren 1888–1889 behandlar vilka yrken som tillskrivs resande genom begreppet tattare. Även lurendrejeri och stöld samt mordbrand tillskrivs gruppen som ett attribut tillhörande tattare. Genomgående under åren 1888–1889 är att resande tillskrivs kriminalitet som ett kulturellt uttryck som ett specifikt socio-kulturellt attribut.

Endast en artikel avviker från temat av kriminalitet i etnifieringen av resande under perioden 1888–1889. Artikeln är en kort nyhetsnotis med rubriken *August Strindberg* som berättar om en nyligen av författaren August Strindberg utgiven roman med titeln *Tschandala*. Skribenten skriver om boken att den handlar om slutet av 1700-talet och

skildrar ett gammalt skånskt herresäte, på vilket en tattare svingat sig upp till styresman. Bokens psykologiska mening är att förklara denna parias konflikt med det civiliserade samhället.

Två egenskaper eller attribut tillskrivs här tatterna på samma gång. De ses som ociviliserade eller i en utanförskapsställning till det civiliserade samhället. De ses även som innehavare av lågt stående yrken eller icke ledande positioner. Att kalla tattare för paria⁸² visar vidare på denna syn på resande som en grupp försatt i utanförskap i ställning till den egen svenska majoritetsbefolkningen. Det kriminella attribut som tillskrivits resande kan ge oss större förståelse om synen på resandes samhällsställning. De blir vid flera tillfällen i materialet anklagade för stöld och bedrägeri och många av skrivelserna uttalar sig tydligt om hur de är ovälkomna och utstötta på de platser som de anländer till. De blir kontinuerligt tillskrivna lösdriveri och sysslolöshet som egenskaper. Genom skrivelserna blir det tydligt att gruppen som benämns tattare ses som en socialt utstött, till stor del kriminell, kringvandrande, ociviliserad och ekonomiskt utsatt grupp. Detta exemplifieras genom artikeln om Strindbergs

⁸² Paria betydde enligt SAOB vid slutet av 1800-talet såsom idag en ”person som tillhör samhällets lägsta skikt eller en person som är utstött från samhället”. SAOB. Paria. *Svenska Akademiens Ordbok*. https://www.saob.se/artikel/?unik=P_0211-0150.9um7 (Hämtad 2023-12-07)

bok där vi ser hur det är i sig en för författaren absurd tanke med en person benämnd tattare i en maktposition och särskilt en maktposition inom det svenska ”civiliserade” samhället.

3.2.3 Exotifiering

Endast ett exempel på exotifiering sker i skrivelserna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* som handlar om resande. Artikeln presenterar gruppen tattare som mystisk och tillskriver gruppen exotiska drag i formen av förmåga till att tjusa ormar. Artikeln presenterar en samling med korta berättelser varav en handlar om en gård där en storbonde förhäxat alla kvinnor och hans arbetare som är av resandesläkt hämnas på storbonden genom att kontrollera ormar. Handlingen är fiktion och exotifieringen passar i övrigt inte in på bilden av resande som tidningen genomgående har presenterat i sina skrivelser. Denna typ av exotifiering passar väl mycket bättre in på tidningens skrivelser om romer. Detta kan visa på den tes som flera tidigare författare har presenterat i sina verk där orden tattare och zigenare användes synonymt till varandra, ett exempel är Jan Selling, fram till tiden kring sekelskiftet år 1900.⁸³ Att gruppen som benämndes tattare skulle ses på som en mystisk grupp såsom man såg på den grupp som benämndes zigenare finns det inte heller stöd för i den tidigare forskningen. Tommy Gustafsson skriver om hur resande presenteras i svensk spelfilm på 1920-talet att kvinnorna sågs som vackra och utstrålade ett farligt begär medan männen sågs som fula och benägna till våldtäkt, både män och kvinnor sågs som ondsinta och giriga.⁸⁴

3.3 Arbetet – (Sökord Zigenar*)

Analytiskt begrepp	1888–1889	1893–1894	1898–1899	1903–1904
Rasifiering	0	4	7	1
Etnifiering	1	10	11	8
Exotifiering	0	0	3	1
Totala artiklar	4	23	26	20

Tabell 3. Förekomst av Rasifiering, Etnifiering och Exotifiering i *Arbetets* artiklar i KB:s Svenska Dagstidningar avgränsat med sökordet Zigenar*, exkluderande reklam-artiklar.

3.3.1 Rasifiering

Som framgår av Tabell 3 så finns det under den undersökta perioden en tydlig ökning i mängden rasifierande artiklar. Inga artiklar har klassats som rasifierande under åren 1888–1889 och endast en artikel återfinns i periodens sista undersökningsår, 1903–1904. Att inga

⁸³ Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, 19.

⁸⁴ Gustafsson, *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, 250.

artiklar funnits under åren 1888–1889 kan dock bero på det mycket lilla underlaget med artiklar som fanns i total som rörde romer. Detta i sin tur beror på att tidningen *Arbetets* utgivning var mycket begränsad under denna period närliggande tidningens första år 1887. Att rasifieringarnas frekvens avtar så drastiskt i periodens slut kräver dock en annan förklaring. Möjligt är att detta beror på det redaktörsskifte som skedde 1899 med Axel Danielssons bortgång. En annan förklaring är en förändrad syn på romer i vilket fall detta borde bli tydligt i resterande del av analysen.

Romer blir, såsom i artiklarna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, behandlade som ett eget folkslag med egna genetiska attribut i *Arbetet*. Genomgående för tidningens rasifierande artiklar är beskrivningar av romers hud som mörk eller svart, ögon som mörka eller svarta samt mörk eller svart hårfärg. I en artikel från 1893 ser vi ett exempel på denna genomgående tillskrivande av dessa fysiska attribut. Artikeln är ett utdrag ur en roman med namnet *Afslöjanden från ett europeiskt hof* av författaren *Outis*. I artikeln benämns romer som en ras och artikeln framhäver vissa fenotypiska attribut som kopplade till denna ras. Om en drottning som kallas zigenardrottning i det sydländska kungarike som romanens handling kretsar kring skrivs det att hon har ”två stora svarta ögon, kalla och allvarliga arabögon.”⁸⁵ Det görs inte tydligt i artikeln om kvinnan faktiskt identifieras som en rom eller om hon endast liknas vid en men föreställningarna om vad som tillhör den i romanen presenterade romska ”rasen” blir ändå applicerade på romer. Författaren skriver att

Det rika, svarta håret, som drottningen med en något ociviliserad otvungenhet låter falla fritt ned på sina skuldror, bidrager till att framhålla hennes ras egendomlighet.⁸⁶

Svart hår och svarta ögon blir i artikeln rasifieringar genom att det är fenotypiska attribut tillskrivna romer. Artikeln exemplifierar således tidens syn på romers fenotypiska attribut som säregna de svenska. ”Den andre” som konstrueras har svarta ögon och svart hår vilket även gör att den egna som konstrueras har blå ögon och ljust hår i fallet av det svenska.

Vidare ser vi i en annan artikel från samma år med rubriken *Konsten att läsa i händerna* hur romer beskrivs som ”bruna”.⁸⁷ I ytterligare en artikel från perioden 1893–1894 beskrivs romers hud som brun, i detta fall beskrivs romer som ”zigenare, bruna, fantastiska gestalter”. Det är således tydligt att romer blir i en del av undersökningens tidsspann tillskrivna samma attribut som tillskrevs romer i tidningen *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Romer tillskrivs svart hud, svarta ögon och svart hår i båda tidningarna. Artikeln

⁸⁵ Afslöjanden från ett europeiskt hof. *Arbetet*. 1893-08-01.

⁸⁶ Afslöjanden från ett europeiskt hof. *Arbetet*. 1893-08-01.

⁸⁷ Konsten i att läsa händerna. *Arbetet*. 1893-09-26.

i undersökningens sista period år 1903–1904 är även den rasifierande genom att tillskriva romer brun hud som ett fenotypiskt attribut. Mest intressant under undersökningsperioden 1893–1894 är synen på romer som en egen ras med bruk av rasbegreppet i beskrivningen av detta. Romer identifierades som en ras även i skrivelserna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* men rasbegreppet användes aldrig av författarna själva.

Rasbegreppet brukas även i en annan artikel från undersökningsperioden 1893–1894 med rubriken *Judarne och antisemitismen*. I denna artikel beskriver författaren ett tal av en person given signaturen *Bebel* romerna på två talande sätt varpå han kopplar samman idén om romer som ett eget folkslag med synen på romer som en ras. Han skriver att

Jag hyser en viss förundran för denna stam,⁸⁸ som trots dessa förfärliga förföljelser hållit sig upprätt. I hela mänsklighetens historia ges det blott två exempel på splittrade och kringströdda folkslag, som bibehållit rasens renhet: judarne och ziganerne.⁸⁹

Detta exempel är viktigt att belysa då det visar på tidens bruk av rasbegreppet som ett verktyg. Att benämna romer som en ras medför även föreställningar och stereotyper som den svenska befolkningen redan har kunskaper om som är kopplade till den ”rasen”. Exemplet är även viktigt för att förstå hur romer rasifierades och konstruerades som en ras. Med grund i Miles och Browns teori om hur raser konstrueras i föreställningarna om en viss grupp ser vi hur detta är ett exempel på rasifiering i ett begrepp, ras. Författaren hyser åsikten av att romer är en ras och även en så kallad ren ras, med ren menar författaren mest troligen att rasen är outblandad med andra raser. De biologiska attribut som författaren hyser föreställningar om att romer har är inte närvarande i artikeln men vi förstår genom bruket av begreppet ras att det i artikeln ändå produceras ”en andre” och ”en egen”. ”Den andre” är romerna med sin egen, skild från det svenska, ”rena ras”⁹⁰ och ”den egna” blir således en svensk ras.

I Tabell 3 framgår det att sju artiklar innehåller rasifiering under perioden 1898–1899. Innehållet i dessa är till stor del likartat till de föreställningar om romers fenotypiska attribut som genom rasifiering tillskrevs dem i artiklarna från 1893–1894. De tillskrivs både svart eller mörk hud och svarta eller mörka ögon men här saknas en beskrivning av romers hår som mörkt eller svart.

Romers kringresande beskrivs i två artiklar som ett fenomen grundat i en medfödd natur. I en artikel från 1898, som även publicerats i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och diskuterats tidigare i analysen, med rubriken *Ziganarnes historia* presenteras romernas

⁸⁸ *Bebel* menar här den Judiska stammen.

⁸⁹ Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1893-11-03.

⁹⁰ Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1893-11-03.

nomadiska livsstil som ett straff från gud och ges en religiös förklaring.⁹¹ Förklaringen bygger på att romernas kringresande liv är ett straff som de tvingas till och en icke bofast livsstil presenteras således som ett negativt attribut. I en annan artikel från 1898 med rubriken *Judarne och antisemitismen* behandlas synen på judarna genom historien ur ett rasperspektiv.⁹² Författaren återberättar innehållet i ett tal av den ”ideele anarkisten Elisée Reclus”⁹³ vars innehåll i första hand behandlar judarna som en ras och försöker ge förklaringar till hur judarnas ras har bevarat sin renhet genom historien. I en del av artikeln beskriver författaren andra grupper som liknar den judiska, författaren beskriver judarnas karaktärsdrag som följande

Hvad som särskildt gifvit ett bestämdt karaktärsdrag åt judarne, är deras kringflackande lif, deras tvungna kosmopolitism och den roll de spelat som mellanhänder och kommersiella förmedlare mellan olika nationer. Man finner i det närmaste samma karaktärsdrag hos andra kringflackande folk, såsom zigenare och med dem besläktade stammar.⁹⁴

I artikeln identifieras kringflackande eller kringvandrande som ett attribut tillhörande den judiska rasen men även den romska rasen. Författaren använder själv begreppet ras för att dela in mänskligheten i grupper. Liknande vad som presenterats tidigare i kapitel 3.1.1 blir romer tillskrivna kringvandrande som ett inneboende drag och inte nödvändigtvis som ett kulturellt uttryck. Det nomadiska livet presenteras som att vara utanför romernas kontroll. Genom att tillskriva romer kringvandrande som ett karaktärsdrag skapas en ”andre” i formen av en upplevd romsk ras som är separat från ”den egna” svenska rasen. Föreställningar om att romer utgör en egen ras har sin grund i 1700-talets tänkande.⁹⁵ I denna process blir den svenska rasen tillskriven, genom rasifieringen av romer, fast boende som en genetisk egenskap.

3.3.2 Etnifiering

Förekomsten av etnifierande artiklar i materialet från *Arbetet* ligger på en stabil nivå under hela undersökningsperioden. Som framgår av Tabell 3 kan man utläsa hur det i undersökningens början år 1888–1889 endast finns en etnifierande artikel. Detta kan förklaras av det begränsade antalet totala artiklar som fanns tillgängliga under de åren. Som tidigare diskuterat beror detta på att *Arbetets* utgivning var begränsad under de första åren av dess utgivning. Trots att endast en artikel kan räknas som etnifierande under perioden är det trots allt en fjärdedel av de totala artiklarna under de två åren 1888–1889 (totalt fyra artiklar). I

⁹¹ Zigenarnes historia. *Arbetet*. 1898-06-18.

⁹² Ej att förväxla med artikel från 1893-11-03 med samma rubrik.

⁹³ Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1898-03-22.

⁹⁴ Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1898-03-22.

⁹⁵ Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, 182.

resten av de avgränsade perioderna (1893–1894, 1898–1899 och 1903–1904) ser vi att etnifiering sker genomgående i en stor mängd av de totala artiklarna från perioden.

Såsom i skrivelserna från tidningen *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* så löper flera teman genom undersökningens alla perioder i tidningen *Arbetet*. Romer ses som ociviliserade och stort fokus ligger på romers upplevda nomadiska livsstil, kläder, sociala strukturer (som begreppet hövding och stam). Romer framställs även i *Arbetets* skrivelser som en exotisk och främmande grupp med en livsstil och kultur som skiljer sig markant från det svenska samhället. I en artikel från 1893 beskrivs romers sociala struktur som ledd av en hövding och de tillskrivs även ett eget så kallat ”vandringsspråk” som består av symboler ristade eller placerade vid vägshål som ett meddelande till andra romer.⁹⁶ I en annan artikel från år 1898 blir ledaren för ett följe med romer beskriven som en hövding. Denna tendens att beskriva följerna med romer som stammar med en social struktur där hövdingen bestämmer är genomgående i *Arbetets* skrivelser. Detsamma gäller hur romernas kläder beskrivs som brokiga, överdrivet pråliga och ofta som extravaganta. Ett exempel på detta är en artikel från 1899 med rubriken *David och Jonatan* av författaren Paul Heyse. Artikeln är en del av en serie-publicerad novell och är således skönlitteratur. I romanen beskrivs en strid mellan en grupp romer och en stad som de försöker ta över. I denna strid beskrivs ledaren av romerna som en kvinna utsmyckad med ”barbariska prydnader och krönt af ett silverdiadem”.⁹⁷ Detta är ett bra exempel på hur romers kläder beskrivs i *Arbetets* artiklar och på så vis även ett bra exempel på hur föreställningar om romers klädsel såg ut. Kvinnan som beskrivs menas troligen bära knappar på sin klädsel, då det i ett flertal artiklar beskrivs att detta är ett kulturellt attribut tillhörande romerna. Att beskriva kläderna som barbariska och ändå beskriva kvinnan som en kvasi-prinsessa med ett diadem som kröner hennes hjässa är ett sätt för författaren att förena två bilder av romerna. Det barbariska, i mening icke-civiliserade, i klädseln kommer i konflikt med bilden av kvinnan som en ledargestalt med någon form av tillgiven auktoritet.

De tendenser i beskrivningar av romer och föreställningar om dem som skiljer sig mellan tidningarna kommer tas upp här. Ett tema som löper genom de tre första avgränsade perioderna i undersökningen är tillskrivandet av främmande religion till romer. I flera artiklar blir romer tillskrivna hedniskhet⁹⁸ som ett kulturellt attribut. Den första artikeln att göra detta är även den enda etnifierande artikeln från den första perioden av undersökningen. I artikeln

⁹⁶ Zigenarne och deras vandringstecken. *Arbetet*. 1893-10-18.

⁹⁷ David och Jonatan. *Arbetet*. 1899-08-28.

⁹⁸ Med betydelse av icke-kristen.

från 1888 med rubriken *Också en mission* berättas det om en präst från Svenska kyrkan som vill ge skolning och kristen undervisning till de romska barnen som befinner sig i landet då de enligt prästen

växa upp utan dop och kristlig uppfostran och dessa saker äro, enligt den gode herdens förmenande, absolut nödvändiga för att de ej skola fara raka vägen ner till helvetet.⁹⁹

Artikeln fortsätter med att förklara att prästens besvär är förgäves och att romers religion säkert är mer förnuftig än den kristna läran som prästen förhåller sig till. Skribenten tar en hård ställning mot kristendomen i sitt rapportering om prästens förslag om att skola romernas barn i kristendomen men tar inte en ställning mot antagandet att de tillhör en annan religion. Föreställningarna om romers religiösa uttryck är enligt både skribenten och prästen tillskriver romer hedniskhet, ett icke tillhörande till kristendomen. Tidigare forskning om 1930-talets spelfilm har visat att det vid den tiden inte fanns framträdande föreställningar om romer som hedningar. Tommy Gustafsson har visat att när romer representerades i spelfilm var de oftast representerade som socialt avvikande, onda och kriminella men en religiös avvikelse framhävs ej.¹⁰⁰ Norma Montesino Parra har även hon visat att romer visserligen identifierats som ett främmande folk under perioden i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet men att deras utanförskap definierades av ett genetiskt rastänkande och inte av en religiös säregenskap, trots att denna aspekt var närvarande.¹⁰¹ Det saknas även artiklar såsom tidigare forskning som skulle ge en förklaring till vad romernas religion skulle vara eller bestå av som alternativ till kristendomen. Martin Ericsson har visat att avsaknad av kristendom i relation till romer och resande kunde ses som sammanvävt med synen på romer och resande som ociviliserade.¹⁰²

I artikeln *Zigenar-lycka* av skribenten Ludvig Lessen beskrivs ett bröllop i ett läger med romer beläget i Ungern samt ett mord som begås av brudgummen. Artikeln är mest troligen fiktiv då den går in i minutiös detalj om de närvarande gestalterna utan att ge förklaring på hur denna information införskaffats. Artikeln är ett av få exempel på en text där tydliga föreställningar om romer som hedningar visar sig. I artikeln skriver skribenten att en kvinnas döda barn har "gått hem till de gudar, där dess far vistas."¹⁰³ Detta är en tydlig

⁹⁹ Också en mission. *Arbetet*. 1888-10-06.

¹⁰⁰ Gustafsson, *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, 250.

¹⁰¹ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 77-80.

¹⁰² Ericsson, *Exkludering, assimilering eller utrotning?: "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*, 92.

¹⁰³ *Zigenar-lycka. Arbetet*. 1894-03-14.

etnifiering där religiösa föreställningar tillskrivs romer som grupp. Pluralen gudar insinuerar att romers religion skulle bestå av ett flertal gudomar. I detta fall kan vi se hur ”den andre” och ”den egna” konstrueras utifrån vad svensken själv har för religiösa föreställningar. ”Den egna” i detta fall, genom att konstruera romers religiösa uttryck som panteonliknande, blir konstruerat som monoteistiskt vilket passar väl med den svenska majoritetsreligionen kristendom. Genom att skapa ”en andre” som har flera gudar ger man legitimitet till det egna monoteistiska tänkandet. Ytterligare, genom att koppla samman det monoteistiska kristna med det egna kan vi även förstå att ”den andra” som upplevs inte utöva denna form av religion ses som ociviliserad genom sitt upplevda religiösa uttryck. Som tidigare diskuterat är synen på romer som ociviliserade ett genomgående tema i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* skrivelser och detsamma gäller för *Arbetet*. Merja Ellefson skriver om romer och resandes religiösa uttryck att det är möjligt att det var deras ointresse för religion som gjorde att föreställningar om trollkonster och magi kom till.¹⁰⁴ Det är möjligt att deras till synes ointresserade ställning till kristen religion snarare härstammar från ett upplevt hedniskt kulturellt uttryck.

I undersökningens tredje avgränsade period år 1898–1899 finner vi även där en artikel som belyser romers religiösa uttryck. I detta fall är det artikeln med rubriken *Zigenarnes historia* som tidigare blivit diskuterad. Här finner man den religiösa kopplingen att romerna är utanför den kristna frälsningen genom att ha nekat Josef och Maria, Jesusbarnets föräldrar, husrum i det antika Egypten.¹⁰⁵

En föreställning om romer som har en stor närvaro i skrivelserna från *Arbetet* i flera delar av undersökningen är föreställningar om romer som trollkunniga eller mystiskt kopplade till naturkrafter. I en artikel från 1893 beskrivs en romsk så kallad ”spådam” som häxa vars soppa kallas för en kraftsoppa.¹⁰⁶ I en annan artikel från samma år med rubriken *Konsten att läsa i händer* beskrivs romska spådamer på ett liknande vis. Spådamer kallas häxor och artikelns författare menar att deras konst att spå framtiden i händer tillhör romernas äldsta attribut.¹⁰⁷ Författaren menar även att det är ett attribut unikt till romer och även att man med vetenskap kan bevisa att det är fullt möjligt att spå framtiden i händernas linjer. Föreställningar om romer som mystiska och kopplade till det övernaturliga är närvarande i skrivelserna från *Arbetet* både under perioden 1893–1894 och i de två senare perioderna

¹⁰⁴ Ellefson, ”Staten är vår herde god”: Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettioalstidningar, 134.

¹⁰⁵ Zigenarnes historia. *Arbetet*. 1898-06-18.

¹⁰⁶ Spader femma. *Arbetet*. 1893-01-12.

¹⁰⁷ Konsten att läsa i händerna. *Arbetet*. 1893-09-26.

1898–1899 och 1903–1904.

Sammanfattningsvis framställs romer som ociviliserade, exotiska, kulturellt separata och hedniska utlänningar. En stor del av de etnifierande faktorerna i *Arbetets* skrivelser handlar om deras nomadiska livsstil. Romer framställs som en exotisk och främmande grupp med en kultur och livsstil som skiljer sig avsevärt från den egna svenska kulturen. Detta inkluderar romers klädsel och de tillskrivs även en social struktur där hövdingen leder en stam. Romer tillskrivs även bruket av ett eget vandringsspråk bestående av symboler vilket bidrar till bilden av dem som en distinkt grupp. Flera artiklar tillskriver romer en annan religion än kristendomen. Detta inkluderar beskrivningar som avviker från den rådande kristna tron i Sverige under perioden. Romer associeras även med mysticism och övernaturliga förmågor. Romska spådamer beskrivs som häxor och deras förmåga att spå framtiden anses vara både unik och sammanvävd med romernas kultur. Genomgående i *Arbetets* skrivelser är en tendens att framställa romer som en homogen grupp med fasta och distinkta kulturella och sociala attribut, vilket ofta leder till en stereotyp och förutfattad bild av deras identitet.

3.3.3 Exotifiering

Som framgår av Tabell 3 identifieras endast fyra artiklar innehållande exotifiering under undersökningsperioden och alla identifieras under periodens sista två avgränsningar. Tre artiklar identifieras år 1888–1899 och en artikel år 1903–1904. I en av artiklarna från år 1898 beskrivs romers liv som romantiska och egendomliga, det som framhävs är deras eleganta kostymer med utsmyckning i både guld och silver.¹⁰⁸ I en annan artikel från samma år är det romernas vackra utseende som är den exotifierande kvalitén. I artikeln beskriver författaren romers ögon som sammetsliknande.¹⁰⁹ Den mest talande artikeln om romers exotiska och avvikande attribut är *Violinisten med 21 hustrur* från 1899. I denna artikel tillskrivs romer maktutövande genom musik som ett kulturellt attribut. Artikeln exemplifierar synen på romer som kopplade till det övernaturliga. I artikeln beskrivs en kringresande rom som med trollkonst förtrollat tjugoen kvinnor att bli hans hustrur. Artikelns rubrik är *Violinisten med 21 hustrur*. I en del av artikeln presenteras mannens fall inför en domstol varpå han ska ha sagt att

¹⁰⁸ Zigenar-Musik-Kapell. *Arbetet*. 1898-06-17.

¹⁰⁹ Moderna omvändelser. *Arbetet*. 1898-09-17.

Ja, mig ha 21 hustrur, sade han på sin brutna engelska. Mig ha hustrur öfver alt. Mig ha förtrollat dem med min musik. Icke ha gjort något ont. Alla ha bedt mig.¹¹⁰

För detta ska han ha blivit dömd till sex års straffarbete. Vad säger denna artikel om synen på romer som övernaturliga eller kopplade till trolldom? Artikelns är ett exempel på hur romer sågs som ett farligt samhällsellement som kunde locka till begär. Tommy Gustafsson har identifierat liknande föreställningar i 1920-talets svenska spelfilmer där romska kvinnor fick agera rollen av vackra och begärliga kvinnor som i flera exempel lockade de svenska karaktärerna till otukt.¹¹¹ I detta fall är det en man som är den farliga lockande aktören och det är genom hans musik som faran kommer. Artikelns om musiken, trolldomen och faran med den är troligen ett försök att konstruera en bild av romer som ondskefulla och deras musikaliska framföranden som vid denna tid i Sverige inte var ovanliga som något främmande och därmed farligt. Artikelns konstruerar även romen som polygamist. Detta konstruerar ”en andra” som är polygamiska och en ”egna” som utövar monogamis.

Denna föreställning är sammanvävd med synen på romer som icke-kristna. Kristendomen stipulerar monogami och detta var under denna tid en stark social tabu att bryta. Genom att tillskriva romer polygami bildas därigenom en förståelse av att den gode svensken utövar monogami.

Även den sista exotifierande artikelns i källmaterialet behandlar musik som ett exotiskt fenomen. I artikelns från 1903 med rubriken *De ungerska soldaternas dödsmarsch* beskrivs romsk musik som eldig och uppmuntrande. Den beskrivs som ett medel man kan använda för att få energi och styrka i ”slappnade” nerver.¹¹²

3.4 Arbetet – (Sökord Tattar*)

Analytiskt begrepp	1888–1889	1893–1894	1898–1899	1903–1904
Rasifiering	0	2	0	0
Etnifiering	2	4	2	2
Exotifiering	0	1	0	0
Totala artiklar	2	8	20	11

Tabell 4. Förekomst av Rasifiering, Etnifiering och Exotifiering i *Arbetets* artiklar i KB:s Svenska Dagstidningar avgränsat med sökordet Tattar*, exkluderande reklam-artiklar.

¹¹⁰ Violinisten med 21 hustrur. *Arbetet*. 1899-08-19.

¹¹¹ Gustafsson, *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rassstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, 250.

¹¹² De ungerska soldaternas dödsmarsch. *Arbetet*. 1903-08-01.

3.4.1 Rasifiering

Endast två rasifierande artiklar förekommer i skrivelserna från *Arbetet* om resande under undersökningsperioden. Båda artiklar finner vi i den avgränsade perioden år 1893–1894. Båda artiklarna tillskriver resande fenotypiska attribut som skiljer dem från den svenska befolkningen. Den första artikeln, utgiven år 1893, har rubriken *Den grannesta flicka* och är en dikt av Levi Rickson under pseudonymen Jeremias i Tröstlösa.¹¹³ I dikten skriver Rickson bland annat att resande är svartögda och beskriver deras hår som mörkt som natten.¹¹⁴ Den andra artikeln, utgiven år 1894, har rubriken *Höga anor och tattarkärlek*. I artikeln beskrivs en familj i Småland som huserat en grupp med resande. En ur sällskapet med resande beskrivs som ”ung och svart och vild”.¹¹⁵ Vi kan se genom det icke-frekventa förekommandet av tillskrivande av fenotypiska attribut, avvikande från normen eller ej, att föreställningar om resande som till utseendet skilda från det svenska inte var dominerande i tidningen. Samma tendenser ser vi i skrivelserna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Det saknas även en genetisk förklaring till resandes nomadiska livsstil. Tommy Gustafsson har i sin avhandling om svensk spelfilm på 1920-talet visat att gruppen som då kallas tattare¹¹⁶ behövde vara ”svartmuskiga” i hyn för att vara trovärdiga på film och att den tidens föreställningar om resande innefattade tydligt särskiljande fenotypiska drag i jämförelse med det upplevda svenska normala.¹¹⁷ Dessa drag var liknande de som identifierats i min undersökning som tillhörande romer (svart hår, svarta ögon och svart hud). 1920-talets syn på resande verkar alltså skilja sig avsevärt från slutet på 1800-talet. Birgitta Svensson menar att det på 1930-talet i Sverige fanns en politisk debatt om hur rashygien skulle säkras genom sterilisering av socialt utsatta och genetiskt ”mindervärda” kriminella individer.¹¹⁸ Det är möjligt att den samhällsdiskurs om ras och rashygien som Svensson tar upp gav uttryck till nya föreställningar om resandes fenotypiska attribut på 1920-talet som inte tidigare varit dominerande i samhället.

3.4.2 Etnifiering

I Tabell 4 ser vi hur etnifiering av resande sker genomgående i *Arbetets* skrivelser. Vi ser även hur alla artiklarna under de första avgränsade åren 1888–1889 etnifierar resande och hur

¹¹³ Se 1 Inledning för ett längre utdrag ur dikten.

¹¹⁴ Den grannesta flicka. *Arbetet*. 1893-12-15.

¹¹⁵ Höga anor och tattarkärlek. *Arbetet*. 1894-02-21.

¹¹⁶ Gustafsson utgår från att man på 1920-talet använde begreppen zigenare och tattare synonymt.

¹¹⁷ Gustafsson, *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, 242–243.

¹¹⁸ Svensson, *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan*, 32–33.

hälften av artiklarna etnifierar resande under den andra avgränsade perioden år 1893–1894. I de två sista perioderna finner vi betydligt färre artiklar. Endast två av 20 artiklar år 1898–1899 och endast två av 11 artiklar år 1903–1904. Vilken natur har de etnifierande artiklarna och vilka föreställningar om romers kulturella uttryck sker under perioden?

Den första artikeln är från år 1888 och har rubriken *Ett vinterns offer*. Artikeln förklarar hur en liten flicka försvunnit från sitt hem och hon enligt ryktet förmodas ha blivit bortrövad av så kallade tattare.¹¹⁹ Tillskrivandet av barnarov som ett kulturellt attribut tillhörande resande förekommer inte i stor utsträckning i skrivelserna från *Arbetet*. Den andra artikeln från samma år har rubriken *Sybille* och är en seriepublicerad roman. I artikeln beskrivs det hur det i det brittiska parlamentet används ett hycklande tatterspråk. I nästa mening skriver skribenten att detta språk står i direkt motsatsställning till sanningen och det kan således förmodas betyda att tatterspråk är synonymt med lögnaktigt språk. Artikeln tillskriver alltså lögn som ett kulturellt attribut tillhörande resande. Olika former av lögn har tillskrivits resande historiskt och det verkar återspeglas även här. Magnus Berg menar att hästskojare eller, med modern svenska, häst-lurendrejare har använts nästintill synonymt till begreppet tattare.¹²⁰ Merja Ellefson tar upp hur både romer och resande på 1930-talet upplevdes göra ekonomiska vinster genom lurendrejeri i koppling till sin nomadiska livsstil.¹²¹

Resande som lurendrejare är ett synsätt närvarande i stora delar av materialet och inte minst i nyhetsartiklarna där en större andel behandlar brott av en natur involverande lurendrejeri, majoriteten är dock våldsdåd. Det verkar inte ha funnits något enskilda yrke som resande förväntades utföra utan snarare en grupp med yrken. En artikel från 1894 exemplifierar synen på resande som kulturellt särskilda och yrkesmässigt mångfasetterade väl. Artikeln från 1894 har rubriken *Starka kvinnor* och ger en beskrivning av resandes upplevda sociala struktur samt en viss kvinna som arbetar som kvacksalvare. Artikeln börjar med orden

I en kringvandrande tattarfamilj utgjordes familjens hufvud af – hustrun. Hon kallades »storkäringen», mannen fick heta »storkäringsmannen» och deras dotter »storkäringsungen».¹²²

¹¹⁹ Ett vinterns offer. *Arbetet*. 1888-05-22.

¹²⁰ Berg, *Romanen och tattaren : Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*, 93.

¹²¹ Ellefson, "Staten är vår herde god": *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, 134.

¹²² *Starka kvinnor*. *Arbetet*. 1894-12-31.

Skribenten gör inget försök att övertyga läsaren om att detta är vanligt för en grupp med resande. Vi kan dock trots detta förstå att det är genom att vända på könsrollerna och tillskriva denna grupp med resande könsöverskridande roller där kvinnan styr hushållet och inte mannen ett attribut som särskiljer resande från huvudbefolkningen. Artikeln indikerar således att resande har en kulturell särställning i jämförelse med den upplevda svenska kulturen. I samma artikel beskrivs kvinnans arbete som kvacksalvare och skribenten menar även att detta gäller för de flesta resande.¹²³ Detta yrke är enligt Svenska Akademiens Ordbok år 1852 beskrivet som en skojare som reser kring och utger sig för att kunna bota sjukdomar men saknar reell kompetens.¹²⁴ Även detta yrke är således definierat av luredrejeri eller ohederlighet.

Flera andra artiklar från samma period år 1893–1894 behandlar yrken som resande utövat. En artikel menar att resande har ”kittelbotning¹²⁵” som en bisyssla¹²⁶ och en annan artikel menar att de ofta är lerkärlshandlare¹²⁷. Föreställningar om resandes yrken varierar i alltså stort och inget enskilt yrke framträder som dominerande i skrivelserna.

Kringströvande eller en nomadisk livsstil är såsom i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* attribut tillskrivna resande i *Arbetet*. Den första av de etnifierande skrivelserna från år 1893–1894 har rubriken *Fred* och är en sammanfattning av en nyligen utgiven bok med samma namn. I artikeln beskriver skribenten platsen där boken utspelar sig som

Och som en stilig melankolisk ram om själsskildringen tonar det mörka Jäderlandskapet fram, där *tattarne* ströfva samvetslöst omkring som djävulens utsändningar bland guds barn.¹²⁸

Bokens handling beskrivs även innehålla en stöld utförd av resande. Denna text exemplifierar hur den negativa synen på resandes nomadiska livsstil är sammankopplat till synen på fast boende och fast arbete som civiliserat och motsatsen därigenom som ociviliserat. Som i skrivelserna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* ser vi hur det egna framställs som fast boende, fast arbetande och kristet och de motsatta attributen blir tillskrivna resande. De andra, resandefolket i detta fall, blir tillskrivna nomadisk livsstil och i likhet med *Arbetets* etnifierande av romer blir de tillskrivna icke-kristendom som ett religiöst uttryck.

¹²³ Starka kvinnor. *Arbetet*. 1894-12-31.

¹²⁴ SAOB. Kvacksalvare. *Svenska Akademiens Ordbok*. https://www.saob.se/artikel/?unik=K_3133-0355.O28g (Hämtad 2023-12-20)

¹²⁵ Kittelbotare var kopparslagare specialiserade på tillverkning av kittlar, de lagade även kittlar och förtennade kopparkärl. Se SAOB. Kittel. *Svenska Akademiens Ordbok*. https://www.saob.se/artikel/?unik=K_0873-0357.1f7D-0004 (Hämtad 2023-12-21)

¹²⁶ Kommunal sparsamhet och hjärtlöshet. *Arbetet*. 1894-11-14.

¹²⁷ Så illa skuren. *Arbetet*. 1893-10-03.

¹²⁸ Fred. *Arbetet*. 1893-03-01.

Även i undersökningens sista avgränsade period år 1903–1904 återfinns vi en etnifierande artikel som tillskriver resande hedniskhet som ett kulturellt attribut. Artikeln har rubriken *Nya böcker* beskriver en samling nyutgivna böcker. I en av böckerna beskrivs kvinnor ur en grupp resande ha ett hädiskt och vilt tal.¹²⁹ I sitt sammanhang förstår vi att detta tal är vilt på så sätt att det inte hör till det civiliserade sättet att tala och att det är hädiskt genom att vara okontrollerat och innehåller troligen fula ord eller svordomar. Även här blir civilisationen och det kristna sammanvävda med varandra och föreställningar om resande som ociviliserade blir sammanvävda med föreställningar om dem som hedningar.

Sammanfattningsvis så sker det genomgående etnifiering i artiklarna från *Arbetet* med en betydlig minskning i antal etnifierande artiklar under den sista halvan av undersökningen. Resande porträtterades genomgående på ett negativt vis i skrivelserna och detta skedde med betoning på kulturella skillnader mellan resande och den egna svenska gruppen. De blev tillskrivna okonventionella sociala strukturer och yrken samt en livsstil och religiösa föreställningar som avvek från den rådande normen i det svenska samhället. Merja Ellefson som har analyserat tidningar på 1930-talet visar att det även då främst skrivs i tidningarna om resande när det sker något som gör det möjligt att måla upp dem som samhällets fiender och dåliga exempel.¹³⁰ Undersökningen av skrivelserna i *Arbetet* reflekterar liknande resultat och mycket få artiklar saknar helt ett negativt synsätt i relation till resande och i alla etnifierande artiklar framställs de som kulturellt skilda från den egna svenska gruppen på ett negativt vis. Precis som i skrivelserna om resande i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* framställs resande nästan genomgående som socialt utsatta medborgare med svenska namn och särskilda kulturella uttryck. Till skillnad från romer kallas de inte för utlänningar och blir ej i någon betydelsefull utsträckning kallade för ett eget folkslag.

3.4.3 Exotifiering

Endast en artikel identifieras som exotifierande i undersökningen. Artikeln i fråga är från 1893 och består av en dikt. Detta är densamma som återfinns i inledningen till uppsatsen och som tagits upp under rubrik 3.4.1 Rasifiering. Dikten heter *Den grannesta flicka* och handlar om tattare-Emma och hennes far tattare-Måns.¹³¹ Dikten är skriven av Levi Rickson under pseudonymen Jeremias i Tröstlösa. Dikten är skriven ur perspektivet att författaren tycker om tattare-Emma och beskriver henne på flera sätt. Emma beskrivs att komma från skogen, att

¹²⁹ Nya böcker. *Arbetet*. 1903-12-23.

¹³⁰ Ellefson, "Staten är vår herde god": Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar, 142.

¹³¹ Den grannesta flicka. *Arbetet*. 1893-12-15.

dansa väl, att vara modig och orädd för slagsmål. Hon beskrivs även att ha gnistrande, blänkande och vilda ögon. Exotifiering av resande är enligt Tabell 4 tydligt inte frekvent förekommande i materialet. Trots det ser vi här i exempel av *Den grannesta flicka* flera teman som i skrivelserna varit återkommande. Diktens porträttering av resande ligger i gränslandet mellan hur resande ofta framställdes i tidningarna och hur romer ofta framställdes. I beskrivningarna av Emma ser vi hur kopplingen till naturen och att hennes hår beskrivs som svart samt hennes benägenhet för att dansa definieras som drag tillhörande resande, dessa drag passar bättre in på de identifierade föreställningar om romer som återfinns i materialet från *Arbetet* och *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Kopplingen till våld och beskrivningen av hennes ögon som vilda passar bättre in på de identifierade föreställningarna om resande i materialet från *Arbetet* och *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Just synen på slagsmål som ett kulturellt attribut tillhörande resande återfinns vi även i Magnus Bergs forskning om synen på tattare i svensk skönlitteratur. Han anser att slagsmål är emblematiskt för den upplevt dåliga och farliga tattarkulturen på 1800-talet.¹³²

¹³² Berg, *Romanen och tattaren: Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*, 98.

4 Sammanfattning, slutsats och diskussion

4.1 Sammanfattning och slutsats

Syftet med undersökningen har varit att undersöka synen på romer och resande i svensk pressrapportering i dagstidningar under tiden kring sekelskiftet 1800/1900. Synen på romer och resande i dagstidningarna har jag undersökt utifrån flera ledmotiv, dessa har varit synen på romer och resandes kultur samt ras och rasegenskaper.

Min huvudfrågeställning under arbetets gång har varit:

Hur framställdes romer och resande som grupper i Sverige under tiden kring sekelskiftet år 1900 i två skånska dagstidningar?

För att besvara denna frågeställning har jag arbetat med en rad underfrågeställningar. Dessa kommer jag i detta kapitel besvara genom sammanfattningar av undersökningen och analysens resultat.

4.1.2 Begreppen tattare och zigenare

- *Hur användes begreppet tattare i relation till begreppet zigenare i dagstidningar och vilka egenskaper inrymdes i begreppet?*
- *Hur användes begreppet zigenare i relation till begreppet tattare i dagstidningar och vilka egenskaper inrymdes i begreppet?*

I *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* skrivelser användes begreppet tattare för att beskriva en socialt utstött och ofta ekonomisk utsatt svensk person. Det som definierar tattaren i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* är lösdriveri, vilket är ett kulturellt attribut som är tillskrivet resande genomgående i undersökningen. De egenskaper som tillhör tattare i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* användning av begreppet kan sammanfattas som kriminalitet, ociviliserad, sysslolöshet eller kriminalitet och kringvandrande. Det finns även starka föreställningar om tattare som genetiskt skilda från den svenska gruppen. Vissa artiklars innehåll indikerar till en genetisk förklaring till tattarnas upplevda ociviliserade levnadssätt. Den genetiska förklaringen är dock inte framträdande och majoriteten av skrivelserna verkar i stället anse att resandes egenskaper är ett kulturellt attribut och att man med rätt skolning eller åtgärder skulle kunna förändra gruppens upplevda felaktiga levnadssätt. Begreppet tattare används i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* för att beskriva en socialt utsatt, ekonomiskt utsatt/kriminell och kringvandrande svensk person.

I *Arbetet* ser vi liknande resultat. Vissa rasifierande artiklar framställer tattare som genetiskt skilda från den svenska befolkningen genom fenotypiska drag. De blir i dessa artiklar tillskrivna svart hår, svarta ögon och svart hud. Dessa artiklar är undantaget och inte normen. Tattare blir inte i skrivelserna från *Arbetet* tillskrivna skilda genetiska egenskaper som separerar dem från den svenska gruppen. Det finns föreställningar om resande som genetiskt skilda från den svenska gruppen men dessa är inte dominerande i tidningens skrivelser såsom de var i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Etnifiering av resande sker genomgående i *Arbetet* och man kan sammanfatta användningen av begreppet tattare som betydande en socialt utsatt svensk person som har ett mindervärdigt levnadssätt. De kulturella skillnader som tidningen framhäver i skrivelserna om resande målar upp tattaren som en moraliskt förtappad individ men inte som en medlem av ett främmande folk. Någon omfattande exotifiering av resande i någon av tidningarna sker ej heller vilket antyder att de inte sågs som exotiska främlingar utan var en mer bekant del av samhällsordningen.

Hur används begreppet zigenare i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*? I skrivelserna framställs zigenare som ett främmande folk med både säregna kulturella och genetiska samt fenotypiska attribut. Zigenaren har en mörk hudfärg, en mörk hårfärg och en mörk ögonfärg. De framställs även att ha en medfödd vandringslust vilken är kopplad till deras genetiska arvslag. Zigenaren upplevs även vara ociviliserad och naturnära. I skrivelserna om romer genom begreppet zigenare framställs de som en egen folkgrupp, separat och främmande från den svenska folkgruppen. De blir tillskrivna ett eget språk, en distinkt klädsel och ett särskilt levnadssätt. Särskilt ofta återkommande i undersökningen var föreställningen av att zigenare lever i stammar som styrs av en hövding, ofta en man som leder en stam med många medlemmar som alla reser tillsammans. Den nomadiska levnadsstilen som blir tillskriven zigenare i materialet ges två breda förklaringar, en genetisk förklaring där viljan att resa är medfödd och en kulturell förklaring där viljan att resa kommer från deras upplevda ovilja att arbeta med fast arbete. Zigenaren ses även som ett exotiskt element i det svenska samhället och mycket fokus ligger på romantiserade föreställningar om romers utseende och upplevda status som ociviliserat folkslag men även på deras musikaliska förmåga. Föreställningar om zigenare som musikaliska är ständigt förekommande i materialet. Begreppet zigenare används i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* för att beskriva en främmande person med ett särskilt utseende och en särskild kultur som upplevdes vara både romantiserat mystisk och exotisk men även lägre stående och ociviliserad. Inrymt i begreppet är även, vid nästan alla dess användningar, betydelsen av en kringvandrande person.

Hur används begreppet i *Arbetet*? Även i *Arbetet* används begreppet zigenare för att

beskriva en person som är kringvandrande, tillhör en viss säregen kultur, har ett visst utseende samt bär en viss sorts kläder. Både genetiska förklaringar och kulturella förklaringar till romernas nomadiska livsstil återfinns även här. Det mörka håret, den mörka huden och de mörka ögonen återfinns som tillskrivna fenotypiska attribut. Inrymt i begreppet zigenare är föreställningar om romer som en egen ras, skild från den svenska gruppen genom deras genetiska och fenotypiska attribut. Inom skrivelserna från *Arbetet* tillskrivs även religiösa föreställningar på personer som benämns vara zigenare. Zigenaren tillskrivs hedniskhet som ett kulturellt attribut och detta kopplas till deras upplevda ociviliserade livsstil. Även i *Arbetet* såsom det var i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* blir zigenare tillskrivna en särskild klädsel, en särskild social struktur där en hövding leder en stam med många medlemmar samt exotiska och mystiska drag.

4.1.3 Rasifiering av romer och resande

- *Rasifierades romer och resande som grupper och vilka rasegenskaper blev de i så fall tillskrivna?*

Undersökningen visar att resande inte i någon större utsträckning blir tillskrivna fenotypiska eller genetiska egenskaper. Som framgår av Tabell 2 finns det totalt fyra artiklar av 52 i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* som tillskriver resande fenotypiska eller genetiska egenskaper och som framgår av Tabell 4 finns det endast två artiklar i *Arbetet* av totalt 41 som identifierats som rasifierande. Undersökningen visar dock andra resultat gällande romer.

Undersökningen visar att rasifiering av romer var en del av hur synen på romer var konstruerad. Rasifiering av romer skedde i mycket större utsträckning än vad som identifierats gällande resande. Som framgår av Tabell 1 var totalt 16 artiklar av 120 rasifierande under undersökningsperioden i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. I Tabell 3 framgår det att 12 av totalt 73 artiklar i *Arbetet* var rasifierande. Miles och Browns teori om rasifiering innebär att genetiska eller fenotypiska karaktärsdrag, riktiga eller upplevda, tillsammans bildar en ras.¹³³ Raser är således en social konstruktion och kan av den anledningen brytas ned i sina beståndsdelar. Det är enligt Miles och Brown alltså föreställningar om grupper upplevda egenskaper som bildar den så kallade rasen. Rasifiering är processen av att kategorisera personer i grupper baserade på genetiska och fenotypiska egenskaper och därigenom skapa en "andre".¹³⁴

¹³³ Miles och Brown, *Racism*, 101.

¹³⁴ Miles och Brown, *Racism*, 101.

Hur rasifierades romer i tidningsmaterialet? Vilka genetiska och fenotypiska egenskaper blev de tillskrivna? Romer blev tillskrivna ett flertal fenotypiska egenskaper och attribut i artiklarna från *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Romer ansågs ha svart eller mörk hudfärg, svart eller mörk hårfärg och svart eller mörk ögonfärg. De genetiska egenskaper som romer blev tillskrivna bestod i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* av kringresande som genetisk egenskap i form av en medfödd vandringslust. Denna medfödda vandringslust blev en förklaringsmodell till romernas upplevda självvalt kringvandrande livsstil.

Romer rasifierades på samma vis i *Arbetet*. Romer blev tillskrivna mörk hud, mörkt hår och mörka ögon i båda tidningar och kringflackande eller en nomadisk livsstil som en medfödd genetisk egenskap.

Med utgångspunkt i Miles och Browns rasifieringsbegrepp blev romer konstruerade som en ras separat från den egna svenska rasen. Romer som ras upplevs vara mörka till hyn, håret och ögonen samt karaktäriserades av en medfödd vandringslust. Vandringslusten var kopplad med synen på romer som ett ociviliserat folkslag. Genom denna rasifiering av romer som "en andre" kan vi förstå hur den egna svenska rasen konstrueras som karaktäriserad av ljus hud, ljust hår, ljusa ögon och en medfödd, civiliserad, bofasthet.

4.1.4 Skillnader mellan *Arbetet* och *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*

- *Hur skiljer sig framställningen av romer och resande mellan dagstidningarna?*

Romer framställs i båda tidningarna som utlänningar och en oönskad utomstående grupp. De upplevs ha en separat kultur samt tillhöra en separat ras. Båda tidningarna lägger stor vikt vid föreställningar om romers nomadiska livsstil och deras upplevt ociviliserade och exotiska kläder. Synen på romer präglades onekligen av ett rastänkande där gruppen identifierades som att tillhöra en romsk ras. Användande av själva rasbegreppet i materialet var inte frekvent. Resande upplevs inte tillhöra eller utgöra en annan ras än den svenska. Det förekom i en mindre utsträckning dock föreställningar om resande som en blandning av den svenska och romska rasen.

I båda tidningarna skildras romer som en separat folkgrupp med genetiskt kopplade attribut och egenskaper såsom egna kulturella uttryck och traditioner. Romer ses som en exotisk och främmande grupp i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. I båda tidningarna framställs romer mystiska och icke-kristna. I *Arbetet* saknas dock ett liknande omfång av artiklar som konstruerar romer som ett mystiskt eller exotiskt folk. Båda tidningarna framställer romer som genetiskt och kulturellt distinkta från den svenska befolkningen. Tidningarna framställer romer på ett liknande vis och inga större skillnader mellan

tidningarna blir tydliga i undersökningen.

Resande framställs i *Sydsvenska Dagbladet Snällpostens* artiklar som våldsbenägna och hetsiga, dessa egenskaper anses vara medfödda. Resande tillskrivs inte fenotypiska attribut såsom mörk hud, mörkt hår eller mörka ögon. Resande anses vara liknande den svenska befolkningen till utseendet och deras så kallade hetsighet kopplas i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* till en medfödd och inneboende vandringsvilja. Den upplevda vandringsviljan återkommer i båda tidningarna. I *Arbetet* ser vi en rasifiering baserad på att tillskriva resande fenotypiska attribut som är mer uttalad än i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Här tillskrivs resande mörk hud, mörkt hår och mörka ögon men detta sker i mycket liten utsträckning. I båda tidningarna framställs resande som liknande den svenska befolkningen till utseendet. Båda tidningarna framställer resande som våldsamma och tillskriver resande våldsamt som en medfödd egenskap. I båda tidningarna framställs resande som en grupp som är en del av det svenska samhället. Resande framställs som en del av det egna samhället, även om de inte skildras som integrerade eller som önskade samhällsmedlemmar. Framställningen av resande skiljer sig mellan tidningarna. Porträtteringen av resande i *Arbetet* är mer negativ än den i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. Resande betonas i *Arbetet* som ociviliserade och hedniska vilket stärker bilden av dem som skilda från den svenska befolkningen. Sammanfattningsvis är framställningen av resande i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* fokuserad på resandes beteende och kulturella attribut snarare än fysiska egenskaper. I *Arbetet* är framställningen mer negativt laddad med en starkare betoning på kulturella och genetiska skillnader från den svenska befolkningen. Exotifiering av resande förekommer i båda tidningarna men är inte en framträdande del av framställningen av resande i någon av tidningarna.

4.2 Diskussion

Flera verk bland den tidigare forskningen utgår från antagandet att begreppen zigenare och tattare används synonymt fram till 1800-talets slut. Norma Montesino Parra menar att begreppen används synonymt från 1628 till och med 1800-talets slut och Tommy Gustafsson menar att begreppen användes synonymt även på 1920-talet.¹³⁵ Magnus Berg menar att tattare och zigenare upplevdes vara en enda grupp fram till andra halvan av 1800-talet.¹³⁶ Jan Selling placerar tillfället då begreppen får separata betydelser vid sekelskiftet.¹³⁷ Resultatet av min

¹³⁵ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 33–34; Gustafsson, *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, 239.

¹³⁶ Berg, *Romanen och tattaren: Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*, 26.

¹³⁷ Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, 18-19.

undersökning visar att begreppen zigenare och tattare i dagstidningarna åtminstone redan år 1888 används för att beskriva två separata grupper vars främsta gemensamma egenskap var en kringvandrande livsstil. Grupperna var i övrigt separata och begreppen användes inte synonymt under något år i min undersökning.

Mina resultat liknar de som Norma Montesino Parra presenterar i sin bok *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Hon identifierar en samhällslig gränsdragning mellan den bofasta delen av den svenska befolkningen och den kringresande där den kringresande delen uppfattas som ett hot och en osäkerhet.¹³⁸ Resultaten av min undersökning visar att tidningarnas framställning av romer och resande fokuserade på deras upplevda kringresande natur och att detta var den mest framstående medverkande kraften i tidningarnas framställning av romer och resande. Kringvandrande framställs även som något negativt, kopplat till synen på romer och resande som ociviliserade. I synen på romer fanns det dock även romantiska föreställningar om deras upplevt ociviliserade nomadiska liv som fritt och naturligt. Resande framställdes även som ociviliserade men detta var genomgående negativt och presenteras som ett problem vilken måste åtgärdas.

Birgitta Svenssons presenterar i sin bok *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan* att synen på resande allmänt varit motsägelsefull, man såg ner på resande och föraktar dem och deras yrke men uppskattar den resandes sätt att gyckla övermakten och inte vika sig.¹³⁹ Mina resultat visar att synen på resande under tiden kring sekelskiftet år 1900 i stort var mycket negativ. Resande konstrueras som ett problem för samhället och ses som farliga och hotfulla. Tidningarnas skrivelser framställde ej den resande som en gycklande och av den anledningen älskvärd person i underläge till en övermäktig polismakt eller stat. Resande framställs som kriminella och ociviliserade personer som samhället belastas av men trots det sågs dem som medlemmar av samhället.

Merja Ellefsons undersökning i hennes avhandling *”Staten är vår herde god”*: *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar* är den vars resultat mest liknar mina egna. Ellefson, liksom Tommy Gustafsson, menar att man under hennes undersökningsperiod (1930-talet) inte gjorde en skarp skillnad mellan begreppen zigenare och tattare.¹⁴⁰ Resultaten av min undersökning visar att det finns en tydlig skillnad mellan hur begreppen används under min undersökningsperiod och ingen förändring blir tydlig i denna

¹³⁸ Montesino Parra, *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*, 189–190.

¹³⁹ Svensson, *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan*, 191.

¹⁴⁰ Ellefson, *”Staten är vår herde god”*: *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, 129.

användning under perioden. Precis som i min undersökning går Ellefson igenom ett tidningsmaterial. Hennes slutsats om resande är att de ansågs vara nordiskt *white trash* och genom detta symboliserade svarthet.¹⁴¹ Hennes slutsats är även att resande ses som lurendrejare, kriminella, moraliskt förtappade, våldsamma och alkoholmissbrukande negativa exempel.¹⁴² Även på 1930-talet visar dock Ellefson att resande ses som en last och är oönskade i samhället men trots det ändå medlemmar av samhället.¹⁴³ Mina resultat visar att en liknande syn på resande med liknande tillskrivna karaktärsdrag och kulturella attribut blev tillskrivna resande. Lurendrejeri, kriminalitet, våldsamhet och status som en oönskad samhällsgrupp var attribut tillskrivna resande i både *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och *Arbetet*.

Användningen av Miles och Browns teoribyggge om etnifiering och rasifiering som processer, varigenom föreställningar om ras byggs upp, har som förväntat varit mycket givande i denna undersökning. Det har genom undersökningen blivit tydligt att synen på romer och resande präglades av ett rastänkande trots att användningen av begreppet ras ännu inte blivit vedertagen i samhället vid denna tid. Synen på romer och resande som exotiska och bruket av exotifiering som ett analytiskt begrepp har även varit fruktbart i undersökningen då detta möjliggjorde resultat som visar på hur resande inte identifieras som exotiska i jämförelse med romer. Med kunskapen om att synen på romer och resande präglades av ett rastänkande tror jag att teorin hade kunnat utvecklas för att närmare undersöka rasism som fenomen i samband med de två grupperna. En annan undersökning av materialet hade kunnat, med rasism som utgångspunkt, undersöka hur samhällets rasism mot romer och resande format och påverkat deras sociala och ekonomiska möjligheter i det svenska samhället.

Mina resultat visar hur begreppen *tattare* och *zigenare* hade tydligt mot varandra avgränsade betydelser under tiden för undersökningsperioden 1888–1904. Mycket av den tidigare forskningen menar att begreppen längre in på 1900-talet användes synonymt till varandra. Mina resultat kastar tvivel över detta antagande. Vidare forskning över hur begreppen användes behövs för att säkerställa att begreppen återgår till en synonym betydelse efter år 1904 som flera forskningsverk menar.

¹⁴¹ Ellefson, "Staten är vår herde god": *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, 142.

¹⁴² Ellefson, "Staten är vår herde god": *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, 142.

¹⁴³ Ellefson, "Staten är vår herde god": *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, 142.

5 Käll- och litteraturförteckning

5.1 Litteratur

Berg, Magnus. *Romanen och tattaren: Bilden av resandefolket i svensk skönlitteratur 1842 till 2018*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2020.

Ellefson, Merja. ”Staten är vår herde god”: *Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*. Diss., Stockholms universitet, 2007.

Ericsson, Martin. *Exkludering, assimilering eller utrotning?: ”Tattarfrågan” i svensk politik 1880-1955*. Diss., Lunds universitet, Historiska institutionen, 2015.

Ericsson, Martin. *Vetenskapen som försvann?: Svensk rasforskning efter 1935*. Lund: Arkiv Förlag, 2023.

Furhoff, Lars och Hederberg, Hans. *Dagspressen i Sverige*. Stockholm: Svenska Tryckeri Bolagen STB AB, 1965.

Gustafsson, Harald. *Nordens historia; en historisk region under 1200 år*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, 2017.

Gustafsson, Tommy. *En fiende till civilisationen: Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*. Lund: Sekel Bokförlag, 2007.

Holmberg, Åke, Thulstrup, Åke och Torbacke, Jarl. *Världens historia 1870—1914*. Stockholm: Norstedt och Söner, 1974.

Lindskog, Claes. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten 100 år*. Malmö: Sydsvenska Dagbladet Snällpostens Aktiebolag, 1948.

Löfgren, Orvar. *On Holiday, a History of Vacationing*. London: University of California Press, 1999.

Miles, Robert och Brown, Malcolm. *Racism*. 2. uppl. London: Taylor & Francis Routledge, 2003.

Montesino Parra, Norma. *Zigenarfrågan: Intervention och romantik*. Diss., Lunds universitet, Socialhögskolan, 2002.

Nordmark, Dag, Johannesson, Eric och Petersson, Birgit. *Den svenska pressens historia 2 Åren då allting hände (1830–1897)*. Stockholm: Ekerlids förlag, 2001.

Nordström-Holm, Gunni och Lind, Armas. *Om zigenare*. Statens Invandrarverk, 1982.

Rudebeck, Lisa. 2 Frågor om språket. Så gör man någon exotisk. *Dagens Nyheter*. 2016-01-31

Selling, Jan. *Frigörelsen: Romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder*. Stockholm: Carlssons Bokförlag, 2020.

Selling, Jan. *Romani Liberation: A Northern Perspective on Emancipatory Struggles and Progress*. Budapest: Central European University Press, 2022.

Selling, Jan. *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. 2. uppl. Sekel Bokförlag, 2014.

Shay, Anthony och Sellers-Young, Barbara. Belly Dance: Orientalism: Exoticism: Self-Exoticism. *Dance Research Journal*. 35, 1, 2003: 19. <https://www.jstor.org/stable/1478477> (Hämtad november 2023)

Svensson, Birgitta. *Bortom all ära och redlighet: Tattares spel med rättvisan*. Diss., Lunds universitet, 1993.

Uhlén, Axel. *Arbetet 1887–1937 minnesskrift*. Malmö: Tryckeriaktiebolaget framtiden, 1937.

5.2 Internet

Kunskapsguiden. Romer och romani chib. *Socialstyrelsen*. 2023.

<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/arbetsmetoder-och-perspektiv/nationella-minoriteter/romer-och-romani-chib/> (Hämtad 2023-12-04)

Romska Ungdomsrådet. Sverige. *Romernas historia*.

<https://www.romernashistoria.se/kartan/sverige/> (Hämtad 2023-12-05)

Nationalencyklopedin. *Exotifiering*. [http://www-ne-](http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/exotifiering)

[se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/exotifiering](http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/exotifiering) (Hämtad 2023-10-30)

SAOB. Kittel. *Svenska Akademiens Ordbok*. https://www.saob.se/artikel/?unik=K_0873-0357.lf7D-0004 (Hämtad 2023-12-21)

SAOB. Kvacksalvare. *Svenska Akademiens Ordbok*.

https://www.saob.se/artikel/?unik=K_3133-0355.O28g (Hämtad 2023-12-20)

SAOB. Paria. *Svenska Akademiens Ordbok*. https://www.saob.se/artikel/?unik=P_0211-0150.9um7 (Hämtad 2023-12-07)

Svenskt biografiskt lexikon. Levi J Rickson. *Riksarkivet*.

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/6739> (Hämtad 2023-12-04)

5.3 Källmaterial

Kungliga bibliotekets tidningsarkiv *Svenska Dagstidningar*. <https://tidningar.kb.se/> (Samtliga artiklar hämtade under perioden 03-10-2023 till 15-12-2023.

Den grannesta flicka. *Arbetet*. 1893-12-15.

Zigenarlif. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-08-01.

Tombolafesten. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-10-09.

En zigenartrupp. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1889-01-10.

Zigenarne. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1904-05-22.

Zigenarnes historia. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-06-14.

Lägerlif i Amerika. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-10-08.

Artistklubben å Café Bauer. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1888-11-26.

Bland de 1,500 oljefärgstaflorna. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1894-05-22.

Vid festen för Elisabethsysstrarne. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1899-01-28.

I Kungsparken. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-08-03.

”Vandringsfolket” i Halland. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1889-05-25.

Sjelfmord. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1893-01-04.

Dråp. *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*. 1898-10-07.

Afslöjanden från ett europeiskt hof. *Arbetet*. 1893-08-01.

Konsten i att läsa händerna. *Arbetet*. 1893-09-26.

Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1893-11-03.

Zigenarnes historia. *Arbetet*. 1898-06-18.

Judarne och antisemitismen. *Arbetet*. 1898-03-22.

Zigenarne och deras vandringstecken. *Arbetet*. 1893-10-18.

David och Jonatan. *Arbetet*. 1899-08-28.

Också en mission. *Arbetet*. 1888-10-06.

Zigenar-lycka. *Arbetet*. 1894-03-14.
Zigenarnes historia. *Arbetet*. 1898-06-18.
Spader femma. *Arbetet*. 1893-01-12.
Konsten att läsa i händerna. *Arbetet*. 1893-09-26.
Zigenar-Musik-Kapell. *Arbetet*. 1898-06-17.
Moderna omvändelser. *Arbetet*, 1898-09-17.
Violinisten med 21 hustrur. *Arbetet*. 1899-08-19.
De ungerska soldaternas dödsmarsch. *Arbetet*. 1903-08-01.
Den grannesta flicka. *Arbetet*. 1893-12-15.
Höga anor och tattarkärlek. *Arbetet*. 1894-02-21.
Ett vinterns offer. *Arbetet*. 1888-05-22.
Starka kvinnor. *Arbetet*. 1894-12-31.
Kommunal sparsamhet och hjärtlöshet. *Arbetet*. 1894-11-14.
Så illa skuren. *Arbetet*. 1893-10-03.
Fred. *Arbetet*. 1893-03-01.
Nya böcker. *Arbetet*. 1903-12-23.

5.4 Omslagsbild

Uhden, Maria. *Ruhende Ziguener* [Träsnitt i svart bläck på papper]. 1918.

<https://jstor.org/stable/community.14935906> (Hämtad 2023-12-04)